СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

38 (1090), 17—23 вересня 2020

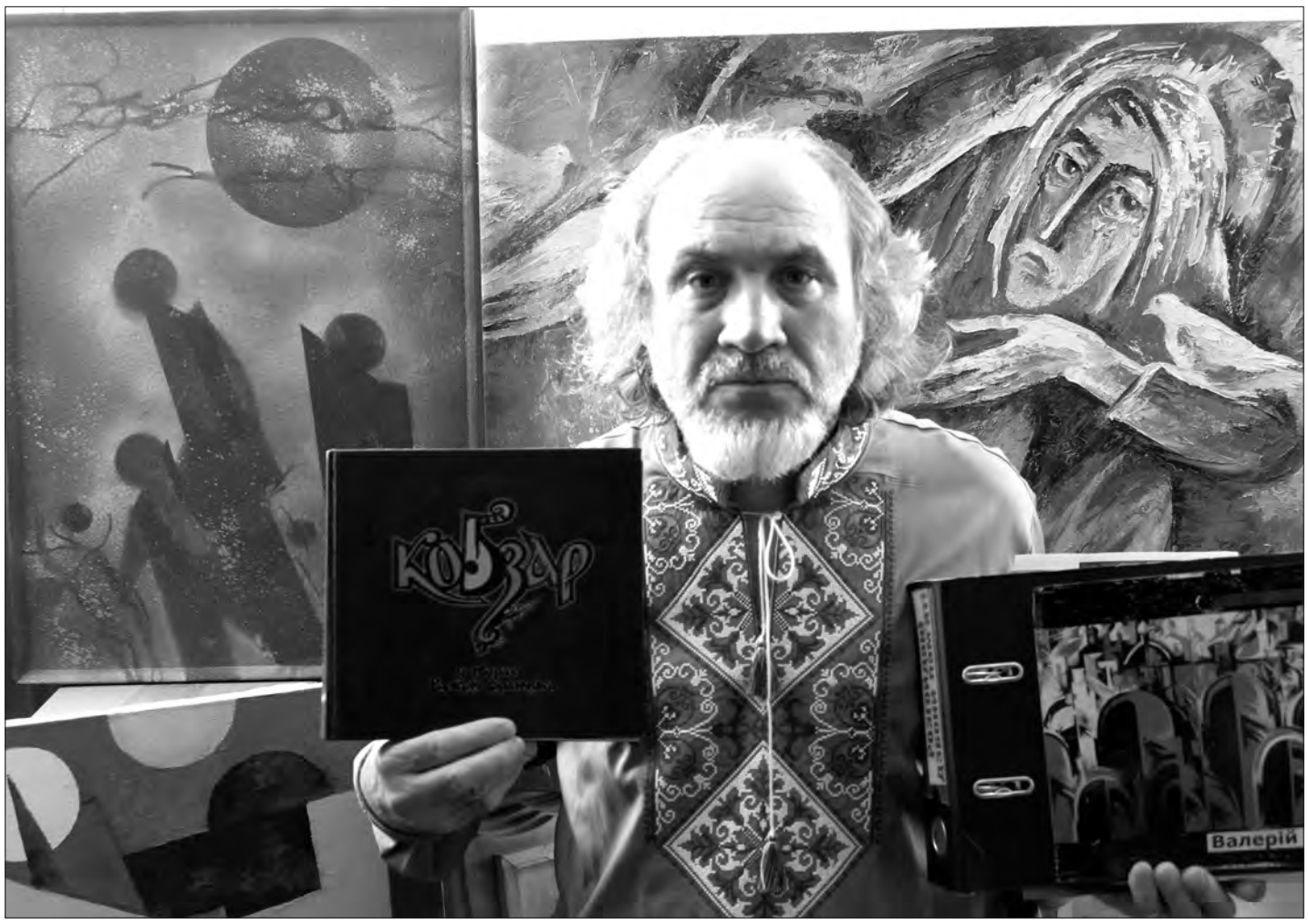

Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка щиро вітає видатного художника, лауреата Національної Шевченківської премії, просвітянина Валерія Франчука із 70-річним ювілеєм! З роси й води, Майстре! (чит. стор. 16)

БОГДАН ГОРИНЬ

4–5

СОФІЯ МАЙДАНСЬКА

7

МИРОСЛАВ ДОЧИНЕЦЬ

8–9

ЛЮДМИЛА СКИРДА

11

ВОЛОДИМИР МЕЛЬНИЧЕНКО

12–13

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини Фаріон

ТІЛЬКИ В “СП”

Що чуже, то наше.
А що наше – нам же й чуже.
Наша доля вража
Нас доріже нашим ножем.
В. Стус

Ми ще не вийшли з дикої московізації і московсько-українського суржика, як потрапили в пастку лавини англізмів в нашій мові. Понад то: процес англо-українського суржика набуває явища англоварваризації – порушення *закону рівноваги чужих і питомих слів* як антикультурного процесу, що стає загрозливим для нації та держави. Найбільше цього словесного бруду в освітній та інформаційній царинах. Щоразу тут пропонуватиму **по три** контекстуальних зразки таких покручів та наші відповідники до невмотивованих запозичень. Хоч є, звісно, вмотивовані та пристосовані англізми. Про них не йдеться, на зразок давніх *спорт, матч, реглан, дренаж* та ін.

Прикметно, що провідниками цієї чужої лексики разом із чужою реальністю є передусім політики та журналісти, про що свідчить основна сторінка *Міністерства освіти, науки та інновацій*. Зокрема, фокусом англоварваризації є програма “Комунікаційна стратегія МОН 2019–2021рр.” (див.https://mon.gov.ua/storage/app/media/media/MOES%20Com%20strategy%202019-2022.pdf (дата звернення 10 січня 2020 р.), розроблена громадським об’єднанням “Комунікація для змін”, яка часом видається просто поганим перекладом з англійської мови, зробленим на замовлення влади і цієї ГО. Це, як у бувальщині: *“Який поганий переклад! Чи знаєте, хто переклав цього романа?” “Ніхто. Це оригінал”*. Це саме той випадок, коли “корисність запозичення перетворюється в свою протилежність”, позаяк призводить до занепаду власних творчих сил *“та не розвивається (слабшає) контакт з прямими носіями рідної мовної стихії”* (Л. Булаховський).

Рекомендую *використовувати Майданчик для перекладів запозичених слів. Словотвір* (https://slovotvir.org.ua/). Лексичні значення розкрито за АРС. М, 1981 (53 тисячі слів).

“Участь у кафедральних і факультетських **хайпах** вітається”. **Хайп** (первісно з гр. *hyperbole* — “навмисне перебільшення для посилення виразности та підкреслення сказаної думки”) – інтенсивна реклама, розкручування; піяр; отже, ***значна увага, захват, інтерес, галас*** довкола чогось.

Напрацювати ***анти-булінг*** (*bully* — “задирака”, “забіяка”, “хвалько”, “хуліган” , “сутенер”, “залякувати, цькувати, задиратися”), **булінг** “прояв агресії з подальшим залякуванням особистости і появою можливости її повного підпорядкування собі і своїм інтересам. Така поведінка дає можливість людині самоствердитися за рахунок когось, заслужити собі загальний авторитет. Насправді задирака приховує свою неспроможність і слабкість” – ***цькування, протицькування***,

Білл-борди для просування теми (*billboard* — “дошка для оголошень”, “рекламний щит”, с. 78), **білборд** — “термін використовується для опису виду зовнішньої реклами, яка встановлюється вздовж трас, вулиць” – ***рекламний щит***, ***носій, дошка.***

Від редакції: *Маємо намір провадити рубрику “Протианглізм від Ірини Фаріон” в кожному числі “Слова Просвіти”. Просимо читачів долучатися зі своїми запитаннями до Ірини Миколаївни Фаріон, професорки, докторки філологічних наук, постійної авторки “Слова Просвіти”.*

Звернення
до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” –один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі , за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулися:

1. Ігнатенко Леонід Миколайович — 1000 грн.;
2. Колесникова Марія — 200 грн.;
3. Баран Петро Іванович — 500 грн.;
4. Передерій Олексій Олексійович — 500 грн.

Шановні журналісти!

Просвітян Буковини дуже схвилював стан фінансування однієї з найцікавіших українських газет у видавничому просторі засобів масової інформації.

Зважаючи на Звернення редакції до читачів та передплатників ряд просвітян відгукнулися особистим фінансовим коштом, а це члени правління Чернівецького обласного об’єднання ГО “ВТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка”:

1. Савчук Остап Васильович, голова правління — 800 грн.;
2. Дерда Іван Михайлович, заст. голови — 300 грн.;
3. Масловська Світлана Тарасівна, заст. голови — 300 грн.;
4. Антофійчук Володимир Іванович, заст. голови — 200 грн.;
5. Васкан Василь Васильович — 200 грн.;
6. Довгань Марія Михайлівна — 200 грн.;
7. Герегова Світлана Володимирівна — 200 грн.;
8. Губчин Олександра Ярославівна — 200 грн.;
9. Косяченко Віктор Трохимович — 200 грн.;
10. Легусова Уляна Іванівна — 200 грн.;
11. Ліщук Лідія Іванівна — 200 грн.;
12. Мінченко Тамара Антонівна — 200 грн.;
13. Намака Олеся Сидорівна — 300 грн.;
14. Пелех Марія Максимівна — 200 грн.;
15. Рєпіна Олена Мірчевна — 200 грн.;
16. Терен Ольга Петрівна — 100 грн.

Всього: 4000 грн. (чотири тисячі грн.)

Окрім цього, до кінця року здійснена підписка на 187 екземплярів.

Наш девіз: газета “Слово Просвіти” — ЖИЛА, ЖИВЕ І БУДЕ ЖИТИ!”

З повагою — **Остап Савчук**,
голова Чернівецького обласного об’єднання ГО “ВТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка”

20 років без Георгія Гонгадзе

Петро АНТОНЕНКО

Чорнобиль, Гонгадзе. На превеликий жаль, так уже склалося, що саме ці поняття чи не найбільше згадують у світі, коли говорять про Україну. І якщо Чорнобильська катастрофа, найбільша техногенна аварія в історії людства, – це породження ще Радянського Союзу, то вбивство журналіста – це вже наша українська реальність.

Біографічна довідка. Георгій (Гія) Русланович Гонгадзе (21 травня 1969 р., Тбілісі – 17 вересня 2000 р. Київ) – громадський діяч, український опозиційний журналіст грузинського походження. Герой України. Засновник та перший головний редактор інтернет-газети “Українська правда”. Вбивство Гонгадзе викликало широкий резонанс в Україні та за її межами та вважається однією з найгучніших кримінальних справ сучасної України.

За найбільш популярною в суспільстві версією, до захоплення та вбивства журналіста причетне тодішнє керівництво держави.

Поширена й версія, що це була якась велика політична гра, спрямована проти України Росією, а, можливо, навіть і Заходом. І Георгій, безумовно відомий, талановитий журналіст, просто потрапив у жорна цієї гри.

Але все це – лише версії. Правди суспільство так і не дізналося за 20 років, уже при кількох президентах і парламентах. Правди в сенсі – хто ж організував вбивство Георгія Гонгадзе? Безпосередніх вбивць в міліцейських погонах давно знайдено і засуджено до ув’язнення. Але хто ними керував, хто і з якою метою затіяв страшний злочин?

До того ж, за ці майже три десятиліття у нас сталося й чимало інших резонансних і загадкових смертей, цілком можливо – вбивств, дуже відомих людей, починаючи з В’ячеслава Чорновола й інших (Кравченко, Кирпа).

Так чи інакше, 16 вересня 2000 року, коли в Києві було викрадено і в ніч на 17 вересня неподалік столиці вбито Георгія Гонгадзе, стало символом політичного терору, в тому числі і проти журналістів, яких загинуло за ці роки немало. Терором проти свободи слова, демократії.

20 років! Час в Україні летить значно швидше, ніж трансформується вона сама – від колонії до держави, від тоталітаризму до демократії. Ось ми вже оперуємо в новітній історії не тільки роками, а й десятиліттями. Час би вже завершувати цю надто затяжну трансформацію, час чомусь вчитися і з чогось робити висновки. До цього також спонукає ця трагічна дата.

Нині, у 20-річчя трагедії, варто б вшанувати пам’ять Георгія Гонгадзе не просто щорічним шаблонним ритуалом із запалюванням свічок в центрі столиці. А чому б не провести добовий чи хоча б денний медіа-марафон у пам’ять Гії? Зрозуміло, що наше медіа-середовище розсмикане, приліплене до тих чим інших бізнесових кланів, що майже нема засобів інформації, власниками яких є самі журналісти та їхні читачі, слухачі і глядачі, як це є у багатьох демократичних країнах. Так само розсмикане, розчварене наше немічне громадянське суспільство з його партійками та громадським сектором.

Але ж можна бодай у цей сумний день хоч трішки пригальмувати той потік чвар, бруду і обману, яким переповнено наш інформаційний, суспільний простір. І це було би найкращою даниною пам’яті Георгія Гонгадзе. І нашим обов’язком у захисті свободи слова і демократії.

Вічна пам’ять Георгію!

Пам’ятник Симонові Петлюрі спорудять у Полтаві

Відбулося засідання чергової 36-ї сесії Полтавської міської ради, яке провів секретар міської ради Олександр Шамота. Депутати серед іншого розглянули питання № 63 “Про погодження місця встановлення пам’ятника Симонові Петлюрі в місті Полтаві”.

За таке рішення проголосувало 23 з 27 присутніх на сесії депутатів міської ради.

Перед голосуванням з трибуни сесії виступив регіональний представник Українського інституту національної пам’яті (УІНП) в Полтавській області Олег Пустовгар. Він поінформував депутатів: як ймовірне місце розташування пам’ятника учасники комісії визначили таку локацію: майдан біля будівлі обласного центру естетичного виховання учнівської молоді (ОЦЕВУМ) поруч із вулицею імені Симона Петлюри та місцем, де знаходилася садиба Петлюр. “Якщо говорити про туристичний аспект, екскурсоводу буде дуже легко пояснити будь-якому туристу, чому ж саме тут цей пам’ятник знаходиться”, – зазначив на сесії Олег Пустовгар. Звертаючись до депутатів, він пояснив також юридичні аспекти й висловив сподівання, що рішення стане вагомим внеском у справу виконання Закону України “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті” та Указів Президента України “Про увічнення пам’яті видатних діячів Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки” та “Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 – 1921 років”. Наприкінці своєї промови Олег Пустовгар сказав:

— Всі ми знаємо, що зараз триває російсько-українська війна, яка має не тільки збройний вимір. В тому числі є вимір війни пам’ятей. Лише три промовисті приклади. Яким було перше рішення в Криму після окупації? Це демонтаж пам’ятника основоположнику військово-морських сил України, гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному. Потім усі підручники з історії України було вилучено з усіх шкіл на території півострова,звезено до Сімферополя і там в одному із дворів спалено. Відразу після встановлення пам’ятника Симонові Петлюрі у Вінниці президент держави-агресора Путін повторив комуністичні пронафталінені вигадки щодо антисемітизму Петлюри. Отже, ваше голосування, панове депутати, стане внеском у протидію російській агресії й у сфері війни пам’ятей.

Депутат міськради, ветеран російсько-української війни Юліан Матвійчук як розробник проєкту рішення, розповів про його технічні аспекти. Майбутній вигляд пам’ятника визначать прозорі демократичні процедури.

Виготовленням документації та проведенням Всеукраїнського відкритого архітектурно-мистецького конкурсу на ескіз-проєкт пам’ятника опікуватиметься Полтавська облдержадміністрація.

Нагадаємо, голова УІНП Антон Дробович підтримав ініціативи громадськості та облдержадміністрації щодо спорудження у Полтаві пам’ятника голові Директорії Української Народної Республіки, Головному Отаману військ УНР, журналісту, літературному і театральному оглядачу Симонові Петлюрі.

В Україні скасували обов’язкове ЗНО з української літератури

Абітурієнтам дозволять здавати окремий тест лише з української мови

Вікторія ЕЙСМУНТ

Український центр оцінювання якості освіти у 2021 році впровадить окремий тест ЗНО з української мови, який можна буде складати замість теперішнього тесту, який включає також і питання з української літератури. Про це 14 вересня повідомили у Центрі оцінювання якості освіти (УЦОЯО).

“Випускники, які завершують у 2021 році здобуття повної загальної середньої освіти та/або планують вступати до закладів вищої освіти, матимуть можливість самостійно обирати, яку саме роботу виконуватимуть під час ЗНО: або сертифікаційну роботу з української мови, або сертифікаційну роботу з української мови та літератури”, — уточнюється у повідомленні УЦОЯО.

Як можна зрозуміти з тексту повідомлення, йдеться про фактичне скасування тестування з української літератури як обов’язкового для вступників. У Львівському регіональному центрі оцінювання якості освіти ZAXID.NET повідомили, що поки що не отримували роз’яснень про нововведення з тестуванням наступного року.

Заступниця директора УЦОЯО Тетяна Вакуленко під час онлайн-брифінгу пояснила, що тести з української мови міститимуть 40 завдань (39 тестів та одне розгорнуте завдання), а ЗНО з мови та літератури матиме 24 завдання з української літератури, 39 тестів та 4 завдання, що вимагають короткої відповіді, та одне розгорнуте завдання з української мови. Обирати між двома обов’язковими формами ЗНО Тетяна Вакуленко радить залежно від спеціальності, яку обирає абітурієнт.

Зазначимо, що з 2021 року ЗНО з математики для школярів обов’язковим.

Духовний закон нації

Українська національна ідея, як і національні ідеї інших держав, це система цінностей, що становить підґрунтя життєдіяльності, оберігає від занепаду, окреслює духовні відмінності від інших націй. Всі передові європейські держави сформувалися на основі своїх національних ідей. Кожна з націй західного світу має свою історичну традицію, яка складалася віками. Ця традиція включає в себе спільність мови, культури, віри, особливостей менталітету, відчуття Батьківщини тощо.

Степан ВОЛКОВЕЦЬКИЙ,
голова правління Івано-Франківської ОО ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка
Ярема ПЕТРІВ,
заступник голови правління Івано-Франківської ОО ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

Національну ідею як духовну основу держави цілісно висловити словами не просто, бо символічні цінності мають не лише раціональний, але й прихований духовний зміст. Символічна сутність української ідеї максимально чітко висловлена у всім відомому вітанні: “Слава Україні!” – “Героям слава!”. Героями зазвичай стають особистості. Значущість української ідеї знайшла узагальнення в роздумах провідника ОУН Степана Бандери: “Це уклад позитивних ідей і вартостей, які визначають зміст і форми життя та розвитку народу й одиниці в усіх ділянках, визнають їхню творчу ролю у вселюдському поступі”. Отже, українська національна ідея (далі — УНІ) є формою прояву національного духу і настанов для суспільства щодо її реалізації.

Вислів “національна ідея” вперше використовує український письменник, поет, філософ Пантелеймон Куліш у 1879 р., проте її формування слід віднести до часів Київської Русі, бо саме тоді почали формуватися духовні засади буття української людини, суто українські духовні традиції, мови, культури, віри, відчуття спільноти, християнські цінності, поняття честі і гідності. УНІ успадкувала християнські цінності, а саме пріоритет духовного над матеріальним, що здатна реалізувати лише особистість.

Чому поляки не сперечаються щодо змісту своєї польської національної ідеї – бо вони виховані так, що кожен з них від народження знає, що він “ jestem polakem”. Те саме можна сказати про інші сформовані нації: німців, англійців, японців, росіян... Українська нація століттями не мала своєї держави, на нашій землі панувала ідеологія й інтереси чужинців. Але прийшов час історичної справедливості. Маємо впроваджувати нашу українську національну ідею, найперше усвідомленням нашої історичної самобутності. Виходимо з того, що у світі не має іншої країни, окрім України, де би могла бути реалізована українська національна ідея.

Одним із головних завдань будь-якої національної ідеї є розбудова незалежної держави. Українська національна ідея не є винятком. Українці здобули державу, але російська імперія не може з цим примиритися і розв’язала війну проти України. Українська ідея як духовне явище перейшла в нову фазу: консолідувати націю на розбудову держави європейського типу з наданням людині економічних, політичних, правових, культурних можливостей для самореалізації. Українська ідея суттєво відрізняється від європейських національних ідей тим, що підкреслює значущість особистісного буття: свобода (“душу й тіло ми положим за нашу свободу”), честь, гідність, можливість духовного розвитку людини. Українська ідея з її орієнтацією на особистісні цінності робить її привабливою і відповідає потребам та інтересам представників інших націй та етносів. Це підтверджує Революція Гідності, війна на сході України, коли українська ідея згуртувала навколо себе грузинів, вірмен, євреїв, білорусів, росіян, українців з іноземним громадянством. Особистісні цінності української ідеї близькі іншим націям і в цьому її сила й привабливість.

УНІ не зводиться лише до добробуту, соціальної справедливості, правової демократії тощо. Вона акцентує увагу на значущості людських цінностей: повазі до людської особи, особистій свободі у поєднанні з відповідальністю перед Богом, власною нацією, повага до культурної й мовної самобутності іншої людини.

Як правило, будь-яку національну ідею представляють найкращі представники нації – особистості, УНІ не є винятком, оскільки реалізовується особистостями.

Акцент на людині вимагає уважно проаналізувати її соціально-психологічні, політичні та духовні якості. УНІ успадкувала надбання світової філософської думки. Так у китайській, грецькій, римській, середньовічній християнській філософії мислителі виокремлювали ступені духовного розвитку людини: тілесна (земна), посередня (зовнішня, душевна) і особистість (внутрішня, духовна) людина. Поняття особистості у цьому підході означало вищій ступінь інтелектуальної й духовної досконалості. Філософи вважали, що пріоритет у суспільстві і влада у державі має належати досконалій людині – особистості, яка здатна діяти в інтересах суспільства й дотримуватися моральних норм. Особистість була проголошена істиною буття. Соціально-політичним змістом цієї концепції було відсторонення посередньої людини від влади, бо якраз вона є носієм хаосу. На сьогодні це обґрунтовано як концепція особистісного буття.

Людина з позиції зазначеної концепції в процесі власного розвитку може пройти такі ступені духовного зростання, а може зупинитися на одному з них: залежна людина; посередня людина; особистість.

Залежна людина спонукається переважно матеріальними потребами, нехтує моральними принципами та релігійними нормами. Цей тип людини відчуває залежність від інших людей, представників влади, плазує перед ними у прагненні отримати більше матеріальних благ. Люди цього типу піддаються впливу засобів масової інформації, зовнішнього середовища, зокрема антиукраїнської пропаганди, і можуть бути використані у боротьбі проти Української держави.

Посередня людини спонукається економічною, політичною, правовою, моральною вигодою, задля цього докладає зусилля, щоб бути обраною до органів влади чи призначеною на керівні посади. Вона нехтує проблемами держави, інтересами інших людей, пристосовуючись до чинної соціально-політичної ситуації.

Особистість – це вищий рівень духовного розвитку людини, яка творить добро, нейтралізує зло, відчуває повну відповідальність за наслідки своєї діяльності. Вона створює соціально-політичні умови для розвитку всіх членів суспільства, вбачає сенс свого життя в служінні іншим людям, нації, державі. Формування особистості було в центрі уваги українських філософів, діячів культури, громадсько-політичних, військових діячів.

Хоч ступені духовного розвитку мають досить усталений характер, людина завдяки самосвідомості та власним зусиллям здатна змінити свій спосіб життя, подолати негативи залежної й посередньої людини і досягти ступеня особистості.

Зміст Української національної ідеї вкладається в три слова: “Особистість – принцип буття”. УНІ спрямовує суспільство і державу скеровувати свої зусилля на виховання й пошук особистостей, здатних спонукатися інтересами української нації та держави задля надання їм пріоритету при обранні на виборні посади, при доборі кадрів і просуванню по службі на посади в органи державної влади, місцевого самоврядування, керівників різних рівнів в ЗСУ, МВС, СБУ, міжнародних зв’язків, антикорупційні органи та на інші посади, при вступі на які особа складає присягу вірно служити українському народові.

Тепер, під час обрання на державні посади, дуже часто це не враховується. Спонукання інтересом суспільства і держави є єдиним й абсолютним підґрунтям, що дає право публічній особі на політичну й державну діяльність. Громадські об’єднання в реалізації УНІ, зокрема у пошуках і підтримці особистостей, мають відігравати першочергову роль.

УНІ націлює громадськість, що обирати депутатів і, зокрема, президента, треба не за обіцянки, а за результати їхньої діяльності за попередній період та наявний професійний, інтелектуальний, духовний потенціал. Суспільно значущі результати є абсолютним критерієм політичної і професійної підготовленості / непідготовленості кандидата. Діяльність політика і державного службовця має здійснюватися в межах національних інтересів, як поєднання економічних, політичних, правових, моральних і духовних потреб людини й суспільства. Визнання суспільного інтересу за підґрунтя УНІ дозволить відмежувати інтереси суспільства й держави від економічної, політичної, правової вигоди окремих суб’єктів публічної діяльності.

У концентрованому вигляді УНІ охоплює економічні, соціально-політичні, ідеологічні, духовні й релігійні аспекти життєдіяльності української нації: формування соціально-орієнтованої економіки, правової держави, збереження національних традицій, розвиток української мови й культури. Досягнення цих цілей можливо лише за умов пріоритету особистості в суспільстві й державі. Українцям потрібні провідники-особистості, котрі здатні повести за собою народний загал і нести повну відповідальність за реалізацію української національної ідеї.

Її філософським підґрунтям є пріоритет духовного над матеріальним та ідея особистості. Пріоритет духовного означає, що в суспільстві пріоритет має належати особистостям, здатних діяти в інтересах суспільства, які є в кожному стані та верстві суспільства.

УНІ – це сукупність філософських, політичних і моральних принципів, скерованих, з одного боку, на формування в громадянина особистісної позиції, яка конкретизується в його здатності бути спонукуваним інтересом суспільства як власним, бути активним суб’єктом політичного, громадського й культурного життя, а з іншого, – утворення особистісної атмосфери в суспільстві. УНІ повною мірою відповідає потребам народних мас. У разі ослаблення впливу УНІ посередня людина має можливість маніпулювати свідомістю громадян, залишаючи їх пасивними економічними і політичними суб’єктами, не створює умов для свідомої економічної, політичної й громадської діяльності.

Основою УНІ є особистість, яка прагне вдосконалення українського суспільства, а тому має всі підстави для позитивного її сприйняття всіма громадянами. По-перше, вона продовжує тисячолітню традицію побудови української держави на основі ідеї гуманізму і демократії. По-друге, повертає до життя ідеал людини, яка прагне вдосконалення як для себе, так і суспільства. По-третє, відкриває шлях тим, хто здатний діяти в інтересах держави й суспільства, і, навпаки, закриває тим, хто використовує людину як засіб маніпулювання, а державу як механізм збагачення. По-четверте, відповідає українській філософській і соціально-політичній традиції, що орієнтувалася на формування досконалої людини. Загальнонаціональне визнання УНІ сприятиме відстороненню від влади посередньої людини, яка за її психологічним, інтелектуальним і духовним потенціалом не здатна діяти в інтересах нації.

УНІ синтезує надбання новітніх європейських ідей.

Основні положення Української національної ідеї:

1. Підґрунтям суспільно-політичного життя є концепція ступенів духовного розвитку людини, що структуруватиме суспільство і робитиме його максимально прозорим.

2. “Особистість – принцип буття” є духовним законом суспільного, політичного життя й державного будівництва.

3. Суспільний інтерес є єдиним критерієм у процесі прийняття рішень у будь-якій сфері життєдіяльності.

4. Пріоритет моралі над політичною доцільністю.

5. УНІ має бути основою діяльності політичних партій і громадських організацій.

Основні положення української національної ідеї потребують закріплення на законодавчому рівні, що утворить підґрунтя для упорядкування громадського, політичного й державного життя, підготувати критичну масу особистостей для успішного розвитку суспільства.

У статті використано концепцію Володимира Сабадухи, висвітлену у працях “Українська національна ідея та концепція особистісного буття” (2012), “Метафізика суспільного та особистісного буття” (2019).

На знімках:
Івано-Франківські просвітяни

“Справжніх талантів у критиці завжди неспівмірно менше, аніж у прозі, поезії чи драматургії”.

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

Михайло Слабошпицький завершує четвертий том мемуарної прози “З присмеркового дзеркала”, котра побачить світ, як і всі попередні, у видавництві “Ярославів Вал”. Презентація видання планується 24 вересня.

Пропонуємо фрагмент з книжки.

Інакше це був би не він

Богдан Горинь

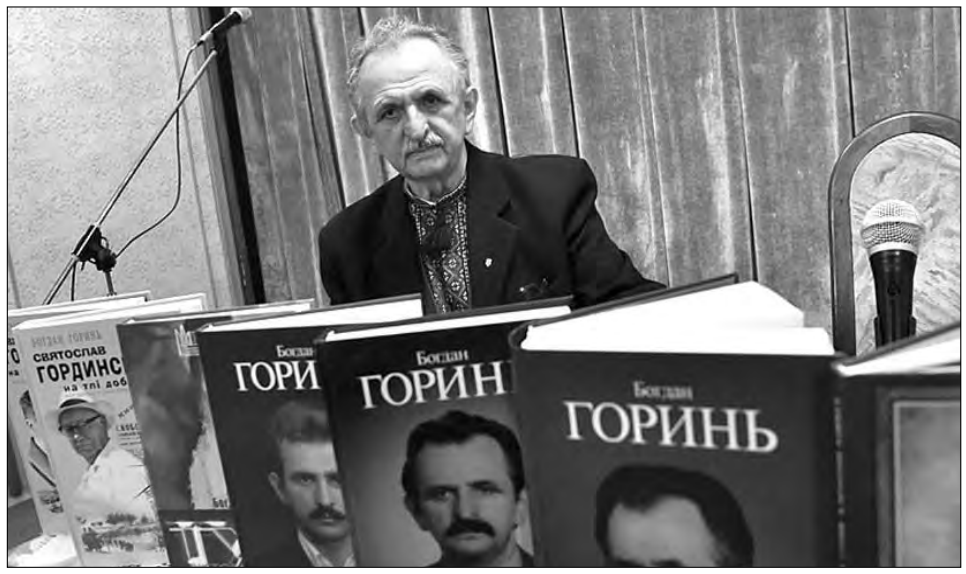

Закінчення.
Початок у ч. 37 за 2020 р.

Могло скластися так, що в особі Богдана Гориня ми мали б не дипломованого філолога, а живописця чи графіка. Він наполегливо опановував мистецтво графіки й живопису в художній студії при тамтешньому цукрокомбінаті. А після закінчення середньої школи вагався, куди податися: до університету на філфак чи в художній інститут? Філологія переважила. І ми одержали саме такого Гориня, який, ставши домежно літературоцентричною особою, не тільки розпрощався зі своїми захопленнями у світі образотворчого мистецтва, а й виріс в авторитетного мистецтвознавця.

Літературна кар’єра Богдана Гориня починалася успішно. Постійно заглиблений у питання теорії літератури й психології творчості, він – проти інших неофітів критики – мав серйозну теоретичну підготовку й одразу продемонстрував, що йому тісно в поточному рецензуванні, де автори не ставили перед собою якихось амбітних завдань – тільки аргументували свою прихильність чи неприхильність до тієї або тієї книжки. Горинь щоразу виходив із широкого контексту, бачив усю літературну панораму, незрідка оглядався у вчорашній літературний день і навіть намагався вгадати завтрашній. Одне слово, в його особі українська критика одержала автора справді перспективного. До речі, я переконаний: справжніх талантів у критиці завжди неспівмірно менше, аніж у прозі, поезії чи драматургії. Бо в ідеалі критика – окрім усіх тих чеснот, котрі вимагаються від поета чи прозаїка, – передбачає й енциклопедичну освіту.

Не відволікатимуся тут на найпоширеніші дефініції критики, бо це окрема тема, і вона заведе розмову далеко вбік од особи Богдана Гориня. Скажу лише, що він, уже добре знаючись на образотворчому мистецтві, дошукуючись особливостей творчих таємниць видатних митців, так само активно починав працювати й у літературній критиці. Готуючись висловитися про того чи того автора, він нагромаджував про нього матеріалу чи не на цілу дисертацію.

Добре пам’ятаю, як у 1996 року, коли було 60-ліття Драча, ми втрьох поїхали на Тернопільщину, де з цього приводу влаштували цикл творчих вечорів поета. Ще мало знаний мені тоді Богдан Горинь дістав аж пожовтілий од часу машинопис. То була фундаментальна розвідка про Драча, написана ще в доарештні часи Богдана Гориня. Десь за два десятиліття до тих днів, коли ми їздили по Тернопіллю. Отоді й почав для мене відкриватися ще однією гранню вчорашній дисидент-правозахисник і один із найпомітніших депутатів українського парламенту. Задля цікавості попрохав у Богдана Миколайовича машинопис. Це був літературний портрет поета, матеріалом для якого послужили його ранні – і, як на мене, найкращі – збірки. Обсерватор Горинь демонстрував там мистецтво вчитування в незвичні для тогочасної поезії образні головоломки, котрі дехто сприймав як несерйозні шаради. Горинева рецепція Драчевої поезії була справді несподівана і, здається, цілковито незалежна від усього, що тоді писалося про нього.

Ні, Горинь не читав тоді свій, як він сам висловився, реферат про Драча. Пояснив, що віднайшов цей текст у своєму архіві тільки для того, щоб підновити враження про поезію ще тогочасного Драча. Зізнаюся, тоді я вже іншими очима подивився на Богдана Гориня. Доти він, як і вже добре знаний мені його брат Михайло, був, як мовиться, чистої води політиком, для якого ніде поза політикою немає жодних інтересів, бо він усього себе до останку присвятив політиці, котра вимагає від амбітної людини, що працює на сподіваний результат, домежного напруження всіх сил і не надто прихильна до її гобі та інших слабостей.

Згадаймо, Вінстон Черчилль мав літературний талант і навіть устиг, окрім сотень статей та історичних розвідок написати цікавий роман “Саврола”. (До речі, твір в українському перекладі побачив світ у видавництві Олега Жупанського).

Цим людям було набагато легше з усіма їхніми гобі та захопленнями. Українська ситуація в усіх вимірах в стократ складніша. Бо ж реально Української держави ще немає, вона тільки твориться і постійно перебуває перед складними викликами та в затяжній зоні турбулентності, що загрожує самому її існуванню, як для нас – то, здається, недозволена розкіш. Але...

Перечитуючи тритомний роман-колаж Богдана Гориня “Не тільки про себе”, розумієш, що він народжений для іншого життя, ніж був змушений силою обставин прожити. Очевидно, йому глибоко органічними були б повільноплинні дні кабінетного вченого в оточенні важливих наукових фоліантів. Мистецтвознавець, літературознавець, публіцист із фундаментальним підходом до облюбовуваних і всебічно вивчених тем. Власне, саме такий Горинь, якого я побачив у час роботи над двокнижжям про Святослава Гординського та його добу. Тоді, коли він опинився поза тією активною політикою, в котрій мовби згоріли кілька десятиліть його життя. Він присвятився цьому, оскільки всі Горині самомобілізувалися на справу нашого національного визволення й побудову незалежної держави. Характерно, що з-поміж усього вкраїнського дисидентства домінують гуманітарії (Василь Стус, В’ячеслав Чорновіл, Левко Лук’яненко, Євген Сверстюк, Євген Пронюк, Василь Лісовий, Олесь Шевченко, Іван Гель, Микола Горбаль, Василь Овсієнко і, звичайно ж, уся трійця братів Горинів).

Не секрет, що чимало депутатів, посидівши у стінах парламенту, серйозно прискарбилися, зайшовши туди з одними – часто доволі скромними – статками, вони вийшли звідти доволі заможними людьми. Або й дуже заможними. Бо ж і не секрет навіть далеким од розуміння парламентських буднів, що там є чимало сценаріїв здобути гроші мало не з повітря. Оскільки щоразу в ВР завдяки різним виборчим технологіям потрапляють десятки абсолютно темних людей або й закінчених невігласів (скажімо, охоронці олігархів, масажисти господарів життя, водії і т. д.), то коли дехто з них мусить сказати в мікрофон, хоч кілька слів, а то й навіть артикулювати депутатський запит чи навіть законопроєкт, то це для них неможливе через їхнє анальфабетство. Бо що ж він скаже, як він навіть не дуже орієнтується, на якому світі живе. Ото й просить едуковатого депутата: “Напиши мені, що треба казати і поясни, чому я те казатиму”. І має той, хто зварганив таку шпаргалку, паку “зелених”.

Або просять якість бізнесмени: пролобіюй наші інтереси. Пролобіював – сипонулася купка грошей. Чи певна фракція розсипається, то перейди до нас. “Ціна питання” – поважна сума доларів. А ми не можемо зрозуміти закони “броунівського руху” депутатів. Думаємо, чому він собі місця не нагріє в одній фракції, а все стрибає то в ту, то в ту. Виявляється, це популярний заробіток – торгування собою.

Але це ще не такі масштабні й результативні операції. Індивіди з серйозними апетитами, користуючись усіма можливостями, котрі дає перебування в парламенті, швидко ліплять свої фірми, вмудряються через представників виконавчої влади, переганяти туди бюджетні кошти, брати в банках кредити, котрі вони ніколи не повернуть (для цього є чимало сценаріїв – аж до банкрутства банків). Тому й не треба пояснювати особливості “посполитого рушення” в парламент – так багато націлюється туди з непогасною мрією легко вийти в мільйонери. Для цього треба тільки ввійти в парламент.

Знаю, що Горині в парламенті не прискарблювалися в жоден спосіб. Не надбали вони статків політичною діяльністю. Не мав бізнесу Михайло. Не мав і не має Богдан. Вони – люди ідеї. Ті, кого вчора було мало. Ті, кого і сьогодні мало. Якщо навіть не ще менше. Легко перелічити тих, хто ходив у велику політику і, перебуваючи в тому токсичному середовищі, атаковані зусібіч різними спокусами, не спокусилися і не забруднилися. Вийшли звідти такими самими, як туди зайшли.

Я не раз думав про його творчу долю. І вона уявляється мені довгою дорогою (набагато довшою, аніж у тих, у чиєму житті не було таких драматичних перипетій). Довгою дорогою з численними зупинками. Зрозуміло, вимушеними. То ув’язнення, то політична діяльність, де він не міг бути напівприсутнім, заощаджуючи сили й на творчість. Але Горинь оддавався їй сповна. Усі його плани відсувалися на майбутнє. Точніше – на невизначений час. І аж ось той час настав: Горинь мовби наздоганяє самого себе.

Тоді я прочитав того Богдана Гориня, яким він був понад два десятиліття до того. Не беру до уваги численні публікації суто політичного характеру на теми дня. Всі вони були спокійні за тональністю й аргументовано виважені. А тому вигідно вирізнялися з-поміж потоку публікацій надміру емоційних, у яких незрідка аргументи (а їх неважко було знайти) підмінялися почуттєвими спалахами. Мені здається, поперваx це діяло на читача, але далі таке зодноманітнення вже не мало тієї сили впливу, що раніше. Горинь показав себе одним із небагатьох аналітиків у парламентській групі “Народна рада”. Виношу тему Гориня-політика й автора текстів цього характеру за дужки – вона вимагає окремої і дуже докладної розмови. Зрештою, це вже частково здійснив Тарас Батенко в згадуваному політичному портреті Богдана Гориня “Опозиційна особистість: друга половина XX ст.” Нині йдеться про Богдана Гориня, що здивував низкою важливих книжок з історії української культури. Це не монографії, як могло бути в нього з його системністю й науковою заглибленістю в досліджуваний матеріал та незмінною доскіпливістю. Горинь винайшов для себе оригінальну жанрову контамінацію, котра дозволяє йому, не руйнуючи художньої форми, викласти в тексті багатющий фактографічний матеріал.

Книжка про Северу вперше для мене продемонструвала Гориня в такій якості. Цим він у нас нікого не нагадував. Хіба що можна було порівнювати його з такими авторами, як, скажімо, Ірвін Стоун з його книгою “Жадоба життя”, Девід Вейс “Муки й радощі”, Анрі Перрюшо “Едуард Мане”, де багатий біографічний матеріал викладено з докладними екскурсами в історію мистецтва. Хіба що Гориневі довелося зосередитися ще й на соціальних моментах життя суспільства і тій специфічній ролі митця, котра – на противагу колегам у західному світі – випадає на долю його в українській ситуації.

Вже з книжки про Северу стало зрозуміло: саме такого характеру матеріал – то органічна Горинева стихія. Він справді знає мистецтво. Десь прочитав, що за кілька років роботи (він був науковим співробітником Львівської картинної галереї). Богдан Миколайович провів понад 200 екскурсій по галереї і прочитав понад 180 лекцій на теми: “Рафаель”, “Рубенс”, “Рембрандт”, “Франсиско Гойя”, “Реріхи”, “Мистецтво Голландії, Фландрії, Італії”, “Архітектурно-мистецькі пам’ятки Львова”, “Творчість львівських художників”, “Олександр Архипенко – видатний скульптор – новатор XX ст.” і т. ін. У його особі маємо рідкісний тип ерудита.

Він лишається вірним обраній темі українського митця на крутих перелогах нашої історії. Його книги про Віктора Цимбала, Опанаса Заливаху, Івана Северу також наповнені не тільки біографічними подробицями, широким мистецьким контекстом та історичними реаліями. Колажні прийоми забезпечують авторові змогу сповна використовувати в творах увесь цей матеріал.

Мені дивно, що наші критики проочили його справді унікальну книгу про Караффу-Корбут. Були спорадичні рецензії, але така праця заслуговує набагато більшого. Я брав участь у її презентації, що відбувалася в Музеї шістдесятників. На жаль, не помітив там мистецтвознавців та літераторів – на цю подію прийшли головно соратники Гориня по правозахисній боротьбі, політв’язні. Сьогодні книгу треба рішуче випозиціонувати в інформаційному просторі, інакше її просто не помітять.

Я мав змогу спостерігати за Гориневою роботою над його двокнижжям про Святослава Гординського. Розпитував його

про зернину задуму, котра з’явилася в нього ще з хто зна яких часів. Знаю, скільки сил віддав Богдан Миколайович цій виснажливій роботі. Не вміє він працювати так, як переважна більшість наших авторів за принципом: “Почув, побачив, написав”. Його робота над кожною темою нагадує каторжні дні галерного невольника, прикованого там для виснажливого веслування. Він сам прирік себе до такого сценарію творчої праці. Це – також свідчення особливостей його характеру, в якому домінує домежно відповідальне ставлення до того, про що поклав собі за мету написати. Добросовісність перфекціоніста.

Почуваючись одним із його “групи підтримки”, я писав рецензію на це двокнижжя. Вона була оприлюднена в газеті “День”.

Мені здається, рецензія буде доречна в моїй розповіді про “труди і дні” Богдана Гориня.

* * *

У Святослава Гординського є сильний вірш, присвячений Олексі Влизькові. Не обізнаний із біографіями поетів може неуважно ковзнути увагою повз цей факт, не відчувши в ньому драматичної спорідненості між автором і тим, пам’яті кого вірш. І репресований Олекса Влизько, й львівський маестро, що жив у США, Святослав Гординський несли крізь життя свою важку глухоту, котра дуже ускладнювала їхні стосунки зі світом. Чи й треба казати, що такі моменти з біографії мають не останнє значення в сфокусуванні особистої оптики одного індивіда передовсім на тому, що спільнить його з далеким і незнайомим йому іншим індивідом. Ніщо в літературі нізвідки не береться, усе чимось спричинене й зумовлене, за кожним текстом часом не менш цікава його передісторія, аніж сам текст. Про все те оригінально писав Ян Парандовський у своїй відомій “Алхімії слова”. Наше традиційне літературознавство здебільшого полишає те поза увагою, обмежуючись у кращому разі компаративістським інструментарієм і полишаючи його на біографістику.

Рідко зустрінеш у нас працю, в котрій би літературознавство й біографістика ввійшли в гармонійний альянс і справді продуктивно співпрацювали в межах одного тексту, доповнюючи одне одного. Горинів двотомник – саме цей варіант. Якби братися визначати, що ж це в першу чергу – біографічний роман чи літературознавча студія – то довелося б довго повагатися, щоб відповісти з остаточною переконаністю. Бо ж на користь того й того визначення припадає майже порівно аргументів.

Мене дуже цікавив Святослав Гординський. У США й Канаді я зібрав усі його книги, упорядкував кілька журнальних добірок його поезій, написав стислий літературний портрет “Львівський маестро”, що друкувався в моїй книжці “25 українських поетів на вигнанні”. Читав те, що про нього писалося за його життя, й ознайомився зі статтями Романа Лубківського, Миколи й Данила Ільницьких. Але коли з’явився двотомник Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби”, я зрозумів, що знаю його зовсім мало.

Як уже мовилося, це особлива риса Богдана Гориня – жадібність на факти. Здається, навіть для серйозної монографії цілком вистачило б третини або й чверті зібраного матеріалу, а він усе громадить цілий фактографічний Еверест. З’ясувавши, що, коли й де було з Гординським, рушає на пошуки всього бодай мінімально пов’язаного з Гординським по всьому історико-культурному ландшафту. Якщо, скажімо, він згадує якесь прізвище – має воно чи не має конкретний стосунок до Гординського, Горинь докладно пояснить читачеві, що це за один, якою була його життєва дорога і яке його значення в історії. До речі, саме цим відзначалися і всі попередні книжки Богдана Гориня.

Але сказати б, абсолютний апофеоз невтоленного фактошукацтва – це саме книжка про Гординського. Вона справді вражає: імена, імена й імена. Люди, люди й люди. І кожного докладно схарактеризовано, кожен постає в карколомних поворотах своєї – здебільшого емігрантської – долі. Бо факти не виставлено, як колекціонерські реліквії, в довгий ряд “по зросту”, а ретельно систематизовано, пояснено й осмислено. Властиво, саме ними відтворено життя і діяння цього чоловіка, про якого можемо сказати без будь-якого перебільшення, що він справді був ренесансного закрою.

Горинь тут у всьому прагне енциклопедичної повноти, монографічної ґрунтовності. Чи то пише він про Париж, де в академії Жуліяна, а потім в академії Фернана де Леже навчався Гординський, автор докладно оповідає не тільки про український мистецький Париж (тоді там було понад три десятки його колег-земляків), а й про всіх видатних французьких та інонаціональних митців, із якими там перетинався життєвий шлях Гординського. З цікавими

подробицями йдеться про те, як під впливом авторитетного ментора Леже він виробляв індивідуальну образотворчу мову.

Львівський період життя Гординського – це не тільки його тодішні події, настрої й твори, а й широка панорама всього культурно-мистецького ландшафту міста Лева, ціла портретна галерея видатних сучасників митця, хронологічний пунктир їхніх доль, розвихрених зловісними вітрами часу й обпалених війною.

Пишучи про тодішню війну політичних ідей у Галичині, Горинь спроєктовує все це на біографію Гординського. Саме від Гориня довідуємося про те, що митець на якийсь час піддався радянофільським настроям, опинився під впливом Івана Крушельницького, який за радянські гроші видавав у Львові журнал “Нові дні” й різними способами (включно й з елегантним підкупом) формував радянофільський анклав у середовищі галицької інтелігенції.

Мимоволі там опинився і Святослав Гординський, яким опікувався, допомагаючи йому, Крушельницький. Гординський навіть вирішив переїздити в радянську Україну. І, до речі, він був не єдиний, хто мав такий намір. Їх чимало, інтелігентів із Галичини й Буковини, які радісно полинули зі своїми прекрасними ілюзіями в Україну, звідки йшло відлуння українізації й культурного відродження. А згодом і Василь Бобинський, і Дмитро Загул, і спокусник Гординського Іван Крушельницький із синами та багато інших стали жертвами радянського репресивного Молоха. Могло статися так, що й політично наївний та довірливий Гординський згинув би в катівнях НКВД чи безкрайньому ГУЛАЗі. Його порятував Анатоль Петрицький, передавши записку, в якій різко наказав не їхати в СРСР. Оця щаслива випадковість і порятувала митця.

До речі, крім Крушельницького, був у Парижі ще один спокусник, що винахідливо навертав Гординського на радянофільські настрої. Це талановитий живописець, а водночас радянський розвідник Микола Глущенко, який не мав на чужині жодних фінансових проблем. Не тільки тамтешні українські митці з потамованою заздрістю сприймали його життя на широку ногу. Він мав творчий успіх, його полотна виставлялися, але навряд чи для таких стандартів життя вистачило б тільки його гонорарів. Легко уявити, як тяглися до такого рівня наші митці, готові в ім’я цього на будь-які жертви й “зміну прапорів”. Чи не найпромовистіший тут приклад – небіж Лесі Українки Юрій Косач, надзвичайно талановитий письменник, жертва Мамони. Про всі його політичні кульбіти й гіркі гримаси долі докладно йдеться в цьому творі. Його структура (Горинь винайшов для себе відповідний для цього жанр “есе-колаж”) дозволяє принагідно простежити в широкому історико-політичному й культурному контексті долі багатьох сучасників Гординського. І все це – не випускаючи з поля авторського зору Святослава Гординського.

Неодноразово думалося про те, скільки років і сил украдено в Богдана Гориня, коли він перебував в ув’язненні, а потім ще роки митарств під суворим наглядом радянських спецслужб і з “білим білетом”, був відлученим від своєї “сродної” праці. Скількох його монографій, студій, біографій, котрі мали народитися тоді, коли його гострий молодий інтелект, окрилений невтоленною жадобою пізнання невідомого, помножений на невичерпний ентузіазм молодості, дав би нам багато з того, що пише нині Богдан Горинь, “наздоганяючи” себе.

Так, це справді винятково важливо, і на це свого часу звернув увагу Вольтер: “Найрідкісніша річ – це поєднання розуму з ентузіазмом”. Очевидно, тоді можна звершити все, чого прагнеш.

Але подив і захоплення викликає в мене “пізній” Горинь. Здається, він не розгубив на всіх дорогах свого непростого життя отого поєднання в собі, про яке говорив Вольтер. Кожна його книга (а з’являються вони одна за одною з недовгими перервами: 2005 – роман-есе “Туга Віктора Цимбала”; 2006, 2008, 2010 – документальний роман-колаж у 3-х кн. “Не тільки про себе”; 2007 – нарис “Олександр Архипенко”; 2013, 2015 – документальний роман-колаж “Любов і творчість Софії Караффи-Корбут” у 2 кн.) – змушує запідозрити, що під іменем Богдана Гориня сховався потужний гурт інтелектуалів, яких цікавлять передовсім малознані персоналії і сторінки національної культури. Він міг би навіть “дарувати” авторство їхнє, як це робив видатний португальський поет Фернанду Пессоа, вигаданим авторам. Кожного з цих творів вистачить навіть для окремої літературної біографії. А все це – один Богдан Горинь. Підозрюю, що чимало своїх тем та ідей він проніс крізь десятиліття ще від тих молодечих літ, коли тільки починав як мистецтвознавець, літературознавець і критик. І все це в ньому осмислювалося й углиблювалося, щоб аж нині явити себе в таких форматах, котрі нам демонструє Богдан Горинь, винаходячи оригінальні жанрові контамінації. З наскоку, експромтом цього не досягнеш.

Ще не вщухло рецепційне відлуння від Гориневої Караффи-Корбут, а ось уже його Святослав Гординський. Абсолютно унікальна постать в національній культурі і, здавалося б, уже непогано знана в Україні. Однак, читаючи Богдана Гориня, я відразу ж піймав себе на думці, що ми багато чого про Гординського ще не знаємо. За цим іменем – і найчастіше там, де ми не підозрювали, – приховуються несподівані таємниці. Вони починаються вже в ранньому творчому періоді художника, коли він зближується, як вже йшлося попереду, з радянофілом Іваном Крушельницьким. Ця лінія в Гориня, а також лінія, пов’язана з Миколою Глущенком, читається як справжній детектив, хоч автор не педалює ці факти й не виокремлює їх в особливий стильовий режим, – оповідь іде у властивій Гориневі спокійно-докладній манері. Просто самі по собі ці епізоди й подробиці настільки несподівані, що змушують уявити можливий тоді поворот біографії Гординського з непередбачуваними наслідками.

Ще раз наголошу: Богдан Горинь – майстер творення найширших контекстів подій. Це виразна особливість його попередніх книжок, хоч би до якого жанру вони належали. Те особливо виразно помітно в його творі про Гординського. Здавалося б, безнадійно віддалені одна від одної події різного масштабу і неспівмірного між собою соціального змісту, в нього несподівано перегукуються, пояснюють одна одну, і кожна з них має важливу “роботу” в створенні багаторівневого авторського повістування. Дивно, емпіричного матеріалу тут мовби на кілька творів, але ніщо не видається зайвим, усе концептуально доцільне й “прив’язане” до тексту не тільки хронікальною вичерпністю, соціальною суголосністю й обраним ракурсом бачення героя та інтер’єру епохи. Тут Горинь нагадує вправного диригента великого оркестру, який добре знає, коли котрому інструменту прозвучати, і всім їм легко дає лад, бо вони добре зіграні, а партитура для диригента — не тільки на пюпітрі перед ним, а й у нього в голові.

Читаючи Гординського в інтерпретації досвідченого науковця й майстра біографічного жанру Богдана Гориня, ловиш себе на бажанні повторити слова друкарки, якій Томас Манн віддиктував свій роман “Йосиф і його брати”: “Тепер я, нарешті, знаю, як воно все насправді було!..”

Чи може бути більший успіх для автора?

* * *

Знаю, що робота за комп’ютером, коли творилося це двокнижжя, негативно вплинула на його зір. Богдана Миколайовича категорично застерігали: треба все відкласти й негайно зробити операцію, бо...

Він, як кажуть, не маленький – знав, що може бути.

Але поклав собі: тільки після завершення Гординського піде на операцію. Ніхто ніколи не зможе відконвоювати його в лікарню до закінчення роботи. І ось – фінал: обидві книги в нас перед очима.

Тріумфальні презентації. Захоплені оцінки ЗМІ. І – нарешті! – звання лауреата Шевченківської премії саме за цю працю.

І ще один поскриптум. Богдан Миколайович (до речі, з дружиною Оксаною, яка мала таку ж проблему з зором) вийшли після успішних операцій із лікарні).

Уявляю, як він знову сів за комп’ютер...
Інакше це був би не він.

“Вічна проблема: хто винен і як тепер чинити”.

Сергій ВАКУЛИШИН,
м. Київ

Генеральний план Києва. REQIEM

Попри комуністичну політико-пропагандивну мету, відзначення “1500-річчя Києва” вибухово підсилило інтерес киян до свого міста, розширило обрії його сприйняття далеко поза “Динамом” та “київським тортом”. Пам’ятаю аншлаги в Будинку архітектора, на лекціях провідних археологів, істориків, мистецтвознавців...

У середині 80-х подібні аншлаги зазнав Будинок науково-технічної пропаганди: з ґрунтовними лекціями про новий Генплан розвитку Києва виступили його творці М. Дьомін та Є. Лішанський. Дякуючи за унікальні відомості “з перших рук”, хтось із слухачів поцікавився, де можна ознайомитися з матеріалами у повному обсязі. Архітектор Дьомін відхилив таку можливість, назвавши своє дітище державною таємницею.

Генплан 1986 року було розраховано до початку XXI ст., але 1992 року він утратив чинність.

Почалося десятиріччя імпровізації. Споруджено житловий квартал для совєтських військовиків, виведених з країн колишнього “соцтабору”. Розпочато розвантаження секретного лісового арсеналу, понаднормово напханого щойно 1989 року. Скасовано надпотужну лісову совєтську “глушилку” європейських радіостанцій. Прокладено автостраду вздовж “Київ-Волинського” (повідомили: аеровокзал залишається тут, а літаки відправлятимуться з Василькова). Обладнано гірськолижний комплекс майже в центрі міста. Здійснено хижацькі лісові рубки (покладено край кліматичному раю Пуща-Водиці). Захоплено силовими структурами дитячі приміські оздоровниці. Місто заплямовано неозорими комерційними базарами (щовихідними — два мільйони відвідувачів).

Мер-комуніст Косаківський пролетів понад Києвом на гелікоптері, одноосібно видивляючи резерви для житлового будівництва. Цей діяч подарував киянам карикатурне Співоче поле (нині обнесене ґратами на прохання керманичів одіозної Церкви, — щоб унеможливити захоплення з тилу “їхньої” Лаври “націоналістами”.

Мер-популіст Омельченко вкрив Софіївський майдан суцільною бетонною плитою, що призвело до посиленого нагріву влітку та просідання природного ґрунту (чи не це спричинило тріщини Собору?). Цей діяч завдав нищівного удару трамвайному комплексу, чим унеможливив безпересадочний транспортний зв’язок ряду околиць з історичним центром та позбавив центральну частину міста надійного засобу пересування. На вимогу донецького клану він пересунув межі охоронного статусу лісової Феофанії задля заснування планованої резиденції Януковича, почав розбазарювати земельні ділянки лугопарку Жукова острова, вирубав понад 20 га вікового лісу для будівництва депо метрополітену, хоч за генпланом воно мало бути на проспекті Бажана (намивний берег Вірлиці)...

Венеційський острів — колишній ПКіВ “Гідропарк” — перетворено на хаотичне містечко сумнівних з морального погляду й екологічно шкідливих годувально-розважальних точок. Інститут комунальної гігієни ім. Марзеєва не пристав на мою пропозицію з’ясувати реальні параметри творимої шкоди для населення. Адже протягом більшої частини року парк вивергає — з пізнього вечора аж до світанку — надпотужні децибели звукового супроводу. За 20 років підточено здоров’я багатьох людей, а школярів Русанівки вирізняє підвищена дратівливість.

2002 року розроблено й за рік затверджено новий генплан. У ньому фахівці інституту “Київпроєкт” визначили містобудівні проблеми, пов’язані з урбанізацією міста, інтенсифікацією шляхів використання міського терену, збереженням та відтворенням міського ландшафту. Найважливішою проблемою було визнано забезпечення населення житлом на рівні світових стандартів.

На відміну од совєтських часів, цей генплан не становив державної таємниці. Пристойні картографічні версії стали доступними в рік набуття ним чинності — 2005-го. Грамотне кольорове вирішення увиразнювало головні складові терену: житло різної поверховості, промислові зони, об’єкти суспільного значення. “Концепція містобудівного розвитку центру Києва вимагає вирішення принципових проблем, — наголошував Олександр Невелєв, директор НДІ соціяльно-економічних пролем міста. — По-перше, це охорона історико-культурного спадку; по-друге, формування його комплексної архітектурно-просторової композиції; по-третє, регулювання висоти забудови (до 40 метрів)”.

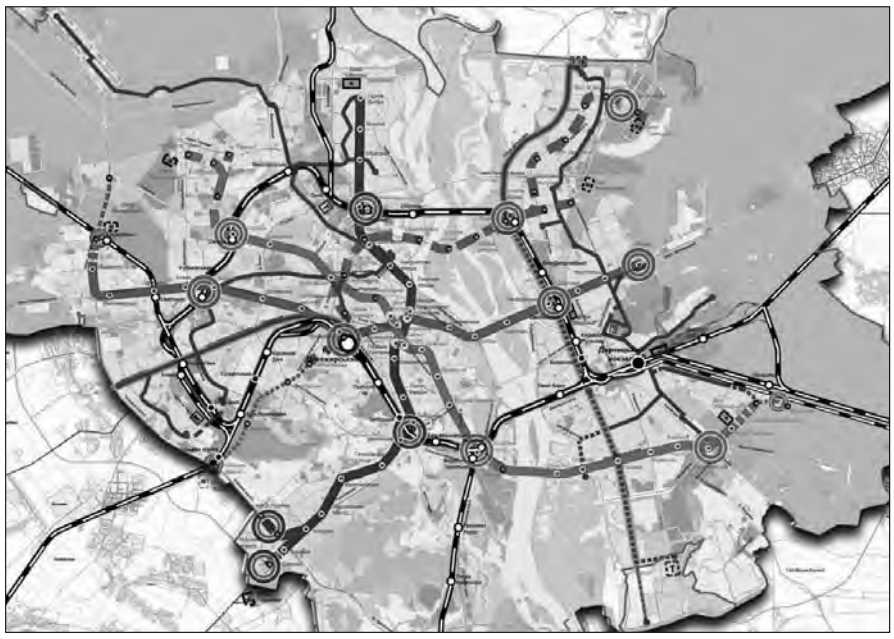

Завдання генплану належало виконати до 2020 року. Отже, є підстава для підсумків.

Щодо цитати п. Невелєва. Зроблено все навпаки: історико-культурний спадок понівечено, висотність забудови “зашкалює”.

Щодо промисловості. Незабутній професор Джеймс Мейс застерігав ще 1999 року: індустріяльні велетні, успадковані од військово-промислового комплексу СССР, ніколи не стануть конкурентоспроможними! Ця думка йшла врозріз із позицією анонімних авторів тогочасної Концепції перспективного розвитку міста, які висловлювали впевненість, що київські літаки, траулери, річкові суда, екскаватори, верстати, обчислювальні машини та радіоапаратура і надалі залишатимуться “високоефективними і конкурентоспроможними”. Підсумок сьогодення загальновідомий: лише “антоновці” пропонують керівництву держави та Міністерству оборони закуповувати їхні насправді високоефективні літаки.

Доречно тут ще раз згадати рівень компетентності команди п. Омельченка, точніше, його заступника В. Кирьяна, що одночасно опікувався столичною освітою та промисловістю (!?). Оглянувши садибу київських літакобудівників, цей урядовець невдоволено відзначив “надлишок вільної площі”, зайнятої, як відомо, не лише виробничими корпусами, а й льотним полем з безпечною санітарною зоною...

Всупереч генплану, визріла тенденція примусової заміни промислових майданчиків на житлові. Як приклади, згадаю інноваційну овочеву фабрику на Нивках, лівобережний молочний завод, фабрику сучасних офісних меблів на Академмістечку, “Веркон” на Ґалаґанах, дарницький “Вулкан”, деміївську промзону. Буквально за рік-два до раптового закриття ці підприємства успішно нарощували випуск продукції на дбайливо оновлених виробничих потужностях.

“Чим відрізняється монстр від модернізації? — запитував американський географ Роман Цибрівський. — Відповідь: монстри завдають шкоди громаді, історії та збереженню історичних пам’яток міста, міському довкіллю та краєвиду”. За цими ознаками міст понад Володимирським узвозом, дітище мера-олімпійця, є справжнім монстром. Ясна річ, генплан його не передбачав. (У рекомендаціях науково-практичної конференції 2001 року “Київ у XXI ст.: стратегія розвитку” йшлося про “збереження і відновлення історичного центру міста, який втілює в собі неповторні, притаманні лише Києву риси історичного міста, що роблять його впізнаваним у світі та надають специфічної Київської особливості”. Це, власне, є переспівом “формули Києва”, запропонованої Юрієм Асєєвим у 80-ті роки.)

Не передбачав генплан і неозорої котеджної забудови лукових просторів Конча-Заспи. Щоправда, позначаючи на мапі збережене природне довкілля, фахівці “Київпроєкту” керувалися установкою про розширення міської смуги. Не сталося. Прісноп’ятні апетити керманичів Київської області призвели до невідворотного стану, про який прийнято казати: маємо те, що

маємо. Вздовж штучно законсервованих столичних меж виникли численні, офіційно кажучи, селища міського типу: Гатне, Горенка, Княжичі, Петропавлівська та Софіївська Борщагівка, Підгірці... Замість одноманітних котеджних кварталів творці генплану пропонували, наприклад, біля Гатного — промисловий майданчик та (периферійний, але київський) громадський центр, а до столичної залізничної станції Підгірці мала прилягати ціла промзона.

Картографічна версія генерального плану подавала кілька нових мостів через Дніпро. До речі, два з них (повз острови Муромець та Жуків) перенесено з генплану 1986 року! Вже сьогодні транзитні авта мали б можливість рухатися поза Києвом — завдяки мосту навпроти ДВС, а транзитні потяги — залізничним мостом повз Ольжин острів. Спорудження капітального мосту через велику ріку триває довго. Якщо припустити, що, по-перше, влада схаменеться і вже наступного року розпочне будівництво, по-друге, споруджуватиметься одночасно пара мостів, — то справу буде поліпшено в туманному майбутньому. Якщо ж будуватимуть поодинці, то стрічку на останньому мосту перерізатиме президент у другій половині сторіччя.

Все залежить від бажання. Для президента Януковича дуже швидко влаштували швидкісну трасу — від резиденції “Межигір’я” до державних дач “Конча-Заспа”, з 5-ма новими розв’язками і мостом понад гаванню. (Адміністрація столичного керманича Попова ніби не відала про існування хронічних заторів в інших точках правобережжя та на мільйонному лівобережжі. Найсумніше в тому, що “на килим” до В. Ф. почали літати на гелікоптерах).

Утім, важливішим для бідних верств є розвиток метрополітену. За генпланом, сьогодні столична підземка завдовжки 90 км мала би мати 70 станцій. Реальні показники набагато скромніші: майже 70 км, 52 станції. Немає обґрунтованих фахівцями дільниць на Виноградарі та до яготинської електрички, ані 4-ї (підземної) та 5-ї (лівобережної) ліній.

Чи знають місцеві мешканці Лісового та Микільської Борщагівки, чого деякі вулиці, а саме — Роллана та Волкова — занадто широкі? А того, що проєктувальники 60-х — 70-х років готували їм долю магістральних: вулиця імені космонавта мала бути частиною малої кільцевої (Броварське шосе — Рибальський Острів), а вулиця імені письменника — дублером Великої Кільцевої. Щоправда, в останньому випадку на ній потрібно було спорудити дворівневі розв’язки. А розв’язки чомусь не подобаються владам від часів СССР і до сьогодні. Житловий район Оболонь, наприклад, мав би мати їх удвічі більше, ніж зараз.

Чи знає сучасна молодь походження слова “маршрутка”? Повна назва виду транспорту — “маршрутне таксі”. Колись вони, не дублюючи наземний транспорт, обслуговували клієнтів готелів, мешканців віддаленого військового селища, службовців офісу обласного КҐБ... Під час хазяйнування п. Омельченка це поняття розповсюдили на комерційні мікроавтобуси, що допомагали рейсовому транспорту. Власники проїзних квитків та пенсіонери знали: якщо пройшла “маршрутка”, то слідом підійде й комунальний автобус.

Сьогодні комунальний автобус — рідкісний релікт у спальних районах: йому передує десяток “маршруток”, змушуючи пільговиків чекати й півгодини. Чого це так? А того, що кілька автобусних парків за мерства Омельченка-Черновецького-Попова було знищено. Тож усі передвиборчі театралізації з обіцянками закупівлі нових автобусів — це мильні бульбашки. Автобуси час від часу таки закуповують, але лише замість списаних на брухт. Для “надлишку” немає місця...

Всі повідомлення про столичні новини за урядування Олександра Попова (2010-14) починалися словами: “Міська влада має намір”. Його команда уклала офіційний документ — “Стратегію розвитку міста”, обкладинку якого бачили відвідувачі головної виставкової зали Музею історії Києва. А також ініціювала створення якогось альтернативного генплану, якого ніхто не бачив.

“Зараз маємо абсолютне свавілля в захопленні територій, оскільки з’явився новий гравець — дикий бізнес, гравець не самостійний, сильно зрощений із владою, від якої й отримав дозвіл на свою неконтрольовану поведінку”, — зауважив Генріх Фільваров, очільник Інституту урбаністики. “Необхідно зробити так, щоб наш генеральний план забезпечував усім громадянам однаково комфортні умови життя”, — наполягає Володимир Нудельман, дійсний член Української академії архітектури. Вічна проблема: хто винен і як тепер чинити.

Софія МАЙДАНСЬКА.
«Видиш брате мій...»

Розділ з документальної повісті “Друге пришестя”

“Видиш брате мій, товаришу мій...” аж тепер повертаються сірим шнурком боїнгів... Повертаються і, запивши горючими слізьми жменю пігулок, складають стерті крила на передінфарктних грудях... Чи не запізно шукати серед струхлявілих пнів зрубаного лісу свої покинуті гнізда?.. Нарешті, по п’ятдесяти роках фатальних сподівань, намагатиметься розпізнати під розмальованою личиною старості їхні вісімнадцятилітні обличчя. Краще не зазирати в сяйне плесо прабабиного венеціанського свічада, за яке гайнули корункові споденьки її дитинства, булькнули в калабаню моторошних сновидінь, щоб ніколи не вернутися. Дерев’яні сходи скриплять, як і тоді, коли збігала згори в гімназійній формі з нашивкою номера на рукаві та кокардою “LO” на беретці, збігала зі своєї заквітчаної кімнатки, де крізь балконні зашклені двері в гаптованих фіраночках зазирали тільки сонце і місяць та пухнасті вії сріблястої ялиці. Тепер сходи лишень передражнюють рипіння її ревматичних колін, що підгиналися під вагою іншої нашивки з порядковим номером Мордовлагу, де мордувалася десять молоденьких літ.

Під ногами зблиснуло рябеньке пірце, чи сколок розбитої філіжанки... дітиська лишень киринять... та це... це бліцзнимка, певно, випавши з альбому, залетіла аж сюди, на сходи... Казала, аби дали собі спокій з тими покоями нагорі, але то біда, що скинуті гамузом, поламані, побиті шашелем креденси, бюрка, бамбетлі, куферки притягають, як той магніт – на зламану голову гратися в схованки. Наказувала – не порпатися по шухлядах, може там щось іще, непричком, знадобиться... та де там... перевертають усе догори дриґот. Вже час би махнути рукою, здати в макулатуру пожовклі свідоцтва, щоденники, твори, виведені за твердими правилами каліграфії в зошитах у косу лінійку, а надто ті знимки в альбомах, оправлених у потьмянілі шовки та сап’яни – чи вдасться ще впізнати – хто є хто... Все поволеньки обертається в порохно і вже нікому діла нема – лише дітям забавка, – бездумно бігають по закамарках, заснованих павутинням, за тим – нею загубленим, а всіма забутим, неначе кошенята за шпулькою...

Амелія підняла карточку і, тримаючи на долоні, наче зважувала в мережі з переплетених ліній життя і долі; навіть без окулярів одразу впізнала той стан початку зими тридцять п’ятого, зафіксований випадковим фотооб’єктивом на ринковій площі. Татко у плащі з екзотичним кенгуровим ковніром та смушевій шапці, вона в новому хутерці з чогось білого, пухнастого, м’якого, може з якогось ягнятка чи ангорського кролика, не дочекавшись метелиці вбрала похизуватися і міцно трималася таткової руки, аби всі бачили, що вона не аби хто, не якась розманіжена панночка з передмістя, а дочка самого директора гімназії, що мешкає в камениці біля Шіллерпарку. Запам’ятала той день не тому, що якраз тоді татко вперше взяв її з собою – вибрати мамі дарунок на Миколайка. Вже купили улюблені мамині парфуми “Chat Noir” (Ша Ноар)[1] та мереживну пелеринку і навіть зайшли до цукерні Фаркаш замовити чоколядову скринечку, в який між солодких “самоцвітів” був захований золотий сюрприз – кульчики з діамантовими слізками. Амелія знала – до маминих дарунків їй ще треба дорости, а щоб рости не в стовбір – слід багато читати, тому на Миколайка під подушкою вони з братом знаходили тільки високоморальні, високоідейні, високохудожні книжечки. Та коли одурманені запахами колоніальних товарів, по частунку мигдалевими тістечками і кавою зі збитою сметанкою, вийшли з цукерні – з несподіванки обоє стали, як укопані, бо до них з великим смерековим вінком, оповитим чорною креповою стрічкою, наближався Еміль.

Мордовія. Мама (Марія-Одарка).

Не бачила Мілька з Великодня; на літні вакації не поїхали як завжди на Дністер, де кожного літа професура винаймала сільські хати з віктом[2], а професорські “дрібні діти” від рання до смеркання талапалися в літеплих ковбанях оболоні, натомість її вперше повезли до Констанци, де біля самого моря мав літню віллу мамчин первий брат, вуйко Евзебій.

Це вже не був той Мілько, що підбивав її на всілякі збитки – ловити в калабані золоту рибку новою фуляровою[3] сукеночкою, а тоді, встидаючи – була ж цілковито голенька – вгортав у конопляний рубок, що жінки білили на зарінку. Згадавши цю пригоду, мимоволі спалахнула – перед нею стояв високий, майже таткового зросту, стрункий красень із волоссям кольору воронячого крила і такими ж, чорними, нестерпно гарячими очима. Якби не ця несподівана зустріч – ледве чи скоро довідалися б, що померла його мати. А день так весело починався...

Мількова мати була однією з отих чарівних віденок, які ще до кривавої драми в Женеві[4] та атентату в Сараєво[5] виповнювали своїм дзвінким шістнадцятилітнім сміхом усі кришталеві порційки липових суцвіть пахкого парку, де, під коралями лямпіонів, у напарфумованих маєвою нічкою літніх кафе їх кружляли у вирі “вальцерів” Йогана Штравса невгамовні, неперевершені в зальотних мистецтвах студенти-буковинчики. Після складання матури та докторату вони вели знетямлених дівчат у тому ж легкому безтурботному темпі вальсу в свої зарум’янені, мов калачі серед лісів та нив Веренчанку, Бояни, Виженку, Сторожинець, Вашківці, а декому пощастило навіть опинитися на Панській вулиці Чернівців, тих самих, де, як переконувала Роза Авслендер, “легенди і міфи витали в повітрі, ними просто дихали... Дерева священних літер пускали коріння від Садагури до Чернівців... Йордан упадав тоді в Прут...” Та ідилія завжди триває до перших спроб неодмінно матеріалізувати правдиві, щирі, без жодної щербини почуття, і ніхто не застановляється над тим, що “мрія – тільки тінь”... Довірившись якимсь авантюрникам, не вдатний до комерції доктор Фалібоґа – Мільків батько, вклав увесь свій спадок у феєричний проєкт побудови купалень у диких карпатських нетрях, де з-під скель били насичені “ферумом” джерела, маючи на гадці перевершити знані цілющими болотами, гарячими гейзерами і мармуровими термами, світові лічничі заклади. Та певно шепітський мольфар нашептав лихе верем’є, бо через банкрутство доктора Фалібогу забрала залізна вода... Звільнившись од тілесного гніту, його замріяна душа здійнялася з димком револьвера над закуреною колибою вівчарів. І вже не дбаючи про земне, і не журячись ні ложкою, ні мискою, ані третьою колискою, у Вливаний понеділок його душа проливалася Великодньою воскресною сльозою на голови дружини і трьох сиріток. Старший син віденки, Теофіл, перебрав од неї характер та вид і загадкову інтригу Лоенгріна. На той час він уже почав студіювати право у Відні і, коли якоїсь Різдвяної ночі причалив на Панську вулицю в оточенні войовничо налаштованих братчиків із ордену “Залізної остроги”, муніципальні хранителі тиші не в змозі були убезпечитися від несамовитих Вертепів та Маланок. І того разу не обійшлося без скандалу, бо у миршавого Ірода виявилася машкара августійшої особи румунського трону, і в кульмінаційній сцені, додержуючись канонів жанру, дебела Смерть зі збитошними очима Філя кинула “августійшого” на мідні роги румунського бика, що маестозно ремиґав на ринку.

Несподівана зустріч мала б запам’ятатися станом меланхолії, натомість іще досі відчувала жар його очей. Туманець фотоспалаху ось-ось розвіється, не залишивши й сліду від тієї далекої днини у переддень Св. Миколая...

Тоді, саме тоді, повернувшись із татком домів із прогульки, уперше побачила себе у дзеркалі – не гімназійний однострій, не гладко зачесану голівку з кокардою на беретці, не зашнуровані до кісточок, виглянсувані черевички, а свої очі, здається смарагдові... З густими пшеничними віями під мишиними хвостиками брів, і вуста, що нагадували три спілі вишеньки вкупі... Нижче – паскудна довга шия, через неї кухарка Домка на збитки прозивається їй: “голошия гусочка”... А тут іще ці несподівані, несамовиті “пиптики”... випорскують, Бо-

Січ в Рогізні. Жінки

же ня прости, як цвяшки з-під бурунчукової[6] блузки...

Тепер їй все в собі не подобалося, все заважало, а надто зріст, що в класі не дозволяв сховатися за когось вищого за неї. Як це сталося... За одні вакації в Констанці вигуділа, гейби та квасоля на тичці... І сліду не залишилося від маминого “золотого курятка”... Куди тільки сховати ці довгі руки, довжелезні ноги, оці... книші, які без дріжджів підростають... А так любила голяка, з головою в сажалку...

Чомусь тепер, куди б не йшла, навіть якщо це було дуже пильне діло, приміром лекції з французької, латини чи греки, терплячка-сверблячка на високоповажних обідах у бабці, five o`clock[7] у вуйка Франя – забудькуватого професора математики, чи навіть підчас “тремоло” в почекальні дантиста, не кажучи вже про школу українського бального танцю меценаса Суховерського, – ніде не могла позбутися мислі про Мілька, що напасним комариком невідступно кружляла над її головою. Погляд мимоволі шукав навіть там, де його вже ніяк не могло бути – серед розпашілої на морозі “іриденти” з молодших класів ліцею, що бомбардувала сніжками малоліток з “Internatul de baieti romani”, і вона згадувала, як ще так недавно його невгавущий до придибеньок батько, що, здавалося, буде вічно жартувати, такої самої зими, називаючи Амелію своєю невісточкою, примушував Мілька возити її, малу, на санчатах алеями Шілерпарку, вона ж, а ні того Бога – впиралася, вередувала – не хотіла заміж за того опецькуватого “послушника”-ліцеїста, що розгублено кліпав засніженими віями. Проте він і сам тоді не вельми рвався засвідчити свій рицарський чин, і аж ніяк не журився тим, що “дівчина з руського краю, що в короні сяє, його не приймає”...

Без вагання вступала зі старшими дівчатами до напівлегальних і зовсім таємних організацій, де їх фізично, морально, національно та ідейно вишколювали, підготовляючи, як собі тоді гадали, до всіх життєвих обставин і вона, юна максималістка, навіть не допускала правдивої причини – ймовірності зустрічі з Мільком... Ніхто ж не знав, що той вишкіл отримувала ледь не з пелюшок, бо таткова “підпільна” бібліотека вгиналася від томів НТШ та львівської “Просвіти”, а “легальна” – блищала позолотою енциклопедичних “корінців”, сап’яном зграбних томиків європейської класики і, звісно, “євангелічним окладом” історії, наступниці Римської імперії – “Romania Mare”. Щонеділі, бігаючи на Руську, до Успенської греко-католицької церкви, де служба правилася українською, мимохіть шукала серед гуртка хлопців із спортивного товариства “Іван Мазепа” вороняче крило жаданої чуприни і не могла не помітити спалаху чорного прожектора Мількових очей, що когось вистежували серед пшеничного моря дівочих локонів та кісочок. Вона цілковито здавала собі справу, що за такий короткий вік ще не могла надбати штудерності у штуці милощів, ба навіть звабності невмисного кучерика за вушком, який бувалиці зі старших класів називали “vine in cose”[8], а про глузливі сонячні зайчики з-під густих, довгих вій Софійки Лучик, якими, осліпивши наступного “дармовиса”, лише розмітала врунистим золотом кіс його попілець, і думати годі. Єдине, чим би тоді могла вияснити бажання владати чаром знади – це можливість таким чином прислужитися ідеї суверенності: уявляла себе Юдитою з головою Олоферна чи Мата-Гарі в гіпнотичному танку, загадковою жінкою містичного ордену тамплієрів у пошуках чаші Ґреаля, що була уособленням України “де Він родився вдруге – яку любив до смерти”[9], чи тінню помсти за наругу над Раєм її краю і, зникаючи за дверима ночі, посвяченої в тайнощі масонської ложі, чула: cherchez la femme... Та зненацька їхні погляди перетиналися, осипавши іскрами, неначе тих парубійок-дуелянтів, що схрестившися шаблями не можуть розійтись, і від тієї напруги аж пересихало в горлі, бо нараз вивітріли пишні орації “побужаючеє воїнов християнських” до січі з нечестивими, лише в скронях стугоніла кров і млосно затерпало все тіло... І коли із поштиво закапелюшеними мамцями, бабцями і прабабцями, в квітнику дівчат поверталася з церкви, а галасливий гурт “мазепинців”, “чорноморців”, “запорожців”, як вірні васали невідступно крокував за ними, невидимими пуп’янками шукала голосу і, впізнавши його між десятками інших, відчувала, як до жаданого променя тягнеться кожна її пелюстка... Та чи могла того безклопітного дня вимислити своєю розхристаною фантазією ту зустріч?

[1] Chat Noir — Чорний Кіт (франц.) — назва парфумів

[2] Вікт – харч, їжа

[3] Фуляр – тонка шовкова тканина

[4] 10 вересня 1898 італійським анархістом Луїджі Лучені на набережній Женевського озера була вбита Єлизавета Боварська (імператриця Австрії)

[5] 28 червня 1914 — вбивство ерцгерцога Франца Фердинанда, спадкоємця австро-угорського престолу, та його дружини герцогині Софії Гогенберг у Сараєві сербським гімназистом Гаврилом Принципом, членом сербської терористичної організації “Млада Босна”

[6] Бурунчук – тонка бавовняна тканина, схожа на серпанок

[7] five o`clock (файв о`клок) – англійське чаювання

[8] vine in cose — йди сюди

[9] Цитата з циклу П.Тичини “Скорбна мати”

*Сьогодні у нас **прем’єра рубрики** — “Запрошення до книги”. Починаємо з неймовірного видання Мирослава Дочинця, книжка якого виходить за кілька днів у “Карпатській вежі”.*

Мирослав Дочинець. Золотий час. Одкровення карпатського знатника

Золото наших днів

Його вважали знахарем, знатником, цілителем, баїльником, відуном, мольфаром, провісником, старцем милосердним, боговидцем... А сам він себе йменував “перехожим світу, пастирем бджіл, братом птахів і приятелем дерев”. Тут зібрані одкровення, роздуми, поради, приписи карпатського мудреця Андрія Ворона, які не ввійшли до попередніх книг – “Многії літа. Благії літа”, “Вічник”, “Світован”, “Синій зошит”, “Розрада-гора”.

Якось гуцул-пасічник, мій вірний читальник, даруючи дзбанок меду, сказав: “Ми яко ті бджоли. Вони збирають нектар, я збираю їхній мед для людей, а ви – найголовніше, найсокровенніше, пожиточне для людської душі – золотий мед слова. Доки збираємо, доти наш час – золотий”. Вразили ці слова, запам’яталися, відлежалися в стільниках днів-міркувань, і ось – книга. Можна сказати – скристалізований карпатський дзен.

Тут би згадати й слова самого Андрія Ворона: “Рахуй не роки, а дні. Животворні цятки Часу. Як у стільнику – краплини меду, а в них – цятини цілющого трунку... Так і в книгах. Шукай рядки, які наситять, осяють душу. Читай письмо, що оновлює. Письмо, після якого ти вже не будеш таким, як перше”.

Мирослав Дочинець

Що таке золотий час

Ця настанова його запам’яталася назавжди:

“Не веселощі вигадуй, не шукай причину для гарного настрою і нагоду для доброго гумору, не лагідної, приємної доби сподівайся... Натомість плекай, зрощуй у собі стан надихнення. Не хвилинний, а сталий, завжденний. Коли легені вдихають повітря, а душа – возДухи. Себто – дух. Се і є станом постійної любови. До себе, до світу, до людей, до Бога.

Не шукай золоті гори. Не чекай золотої години. Проживай золотий час. Тут і зараз”.

Чому треба рахувати дні

“Люди люблять свої дні народження, себто – рахують роки. І дивуються: як швидко біжить час! Таки правда, він біжить від тебе. Тому, що рахувати слід не роки, а дні. Живи днем: тоді кожний матиме іншу цінність, інше наповнення. Колись я щовечора коротко записував до книжечки, що за день зробив, де був, що бачив, що чув. Згодом переглянеш, порахуєш записи й бачиш, яке насичене, яке щільне життя. Жодного порожнього дня... Але я часто перебирався з місця на місце, і ті записники губилися. Тоді я став вечорами коротко переповідати свій день чи то псові, чи пташці, чи дереву, чи полум’ю в печі. Хоч і натомлений, язик ледве ворушиться, але розказуєш, розказуєш. Гейби нанизуєш суцвіття на нитку. Золото часу. І сам собі дивуєшся: всього один день, а наче маленьке життя!

Видко, вже звичка така – звірятися, що не марнуєш дарований тобі час. Іноді закрадається гадка, що може якраз тому і вділяється мені понад міру тих днів...”

Він прожив 104 роки.

Ранок благословляє день

“Доброє рано благословляє весь день”, – звик був казати.

Що ж означало для цього це “доброє рано”?

Молитва, бодай коротка, подячна... Вода: “кварта в себе, відро на себе”... Розім’яти тіло й “перестукати” долонями всі м’язи, розігріваючи й вирівнюючи кров... Послухати на хвильку щебетання птахів, дзвін мошви, шамотіння потічка за теплої пори, потріскування вогню в печі – за холодної. Ця звична ранкова “музика”... І незмінна усмішка на вустах. Маленька радість чергового нового дня – він стільки принесе нового!.. Скласти в голові короткий план на цілий день... Прибрати за собою після ночівлі й снідання... Щоб увечері повернутися в чисту, привітну хату. Залишаючи за порогом брудне взуття, втому і “злобу дня”.

Дай собі спокій

“Жодна хмарина не сіє щодня дощ, жодна квітина не цвіте цілий рік, жодне дерево не плодоносить весь час, жодна куриця не несе за день два яйця, жодне лоно не зроджує щомісяця. Чому ти гадаєш, що мусиш повсякчасно сіяти радість і добро, цвісти красою, плодоносити великими ділами? Дай собі спокій”.

Коли стаються чудеса

“Яка різниця між днем учорашнім і завтрашнім?” – питали його.

“Вчорашній день порожній. Нинішній уже початий. А завтрашній день буде повний”.

“Чудесно! Будемо чекати завтра”.

“Та ні. Якраз чудеса стаються позавтра...”

Що насичує душу

Ми верталися з Високих Кресів, де збирали янгольське зілля на паленицю-серцівку. Квапилися, бо на плечі лягали грозові хмари. Голодні, на ходу хапали ягоди, жували ряску. Збурені потоки забирали наші кволі слова... Вдома, вже в сутені, дідо Андрій зладив перекус. Підварений буряк, скроплений винним оцтом і притрушений розмарином, житній окраєць, приллятий мелайною оливою, і горнятко гуслянки.

“Добра вечеря?” – запитав старий.

“Дуже”.

“А знаєш, чому?”

“Чому?”

“Тому, що ми днесь не полуднували”.

“Я й не помітив”.

“А знаєш, чому?”

“Чому?”

“Тому, що душа була сита”.

“Чим же вона була сита?”

“А живлом! Красним роздоллям, вселенською лагодою і густими горовими воздухами. Се захопило твої очі й заживило душу... Головне, аби душа не була голодна. А для жолудка бродник, яко потя Господнє, все найде якусь крихту...”

Коли приходить зрілість

Зрілість – це коли менше ставиш запитань, а ще менше – віриш відповідям.

Коли менше слухаєш людей, а більше – музику тиші.

Коли менше скаржишся, а ще менше звинувачуєш когось.

Коли не біжиш за часом, а він не обганяє тебе.

Коли всміхаєшся на те, що інших дратує.

Коли на похвалу реагуєш іронічно.

Коли нічого не робиш, коли не знаєш, що робити.

Коли не журишся, якщо чогось не маєш.

Коли тобі не самотньо, якщо когось не маєш.

Коли не ганяєшся за щастям і не притягуєш нещастя.

Коли тобі не соромно, якщо чогось не знаєш.

Коли перестаєш боятися дзеркала і рахувати зморшки.

Коли в душі тихо, спокійно і свіжо, як у світлиці.

Коли Бог усе більше стає твоїм союзником.

Скільки у нас вух

“Слухай, слухай, слухай”, – настійливо радив він.

“Я слухаю”.

“Мало слухати, треба ще й чути”.

“Я чую – у мене ж два вуха”.

“Слухай трьома вухами...”

“Але ж у мене тільки два”.

“Прислухайся до третього, прихованого, але найчутливішого”.

“І що я тоді почую?”

“Всі відповіді світу. А коли питатимуть щось тебе, відчуєш, для чого той шукає відповідь – для тіла, для розуму, для душі чи духа? І відповідь знайдеться...”

Чого не слід приймати

Не приймай дарунків, з якими не знаєш, що робити, – хай вони обтяжують дарителів.

Не приймай до голови поганих новин – нехай ідуть за вітром, який їх приніс.

Не приймай до душі журбу світу – нехай тече в світ за водою.

Не приймай близько до серця події – хай устаткуються в часі.

Не приймай чужий гнів, чужі намови, чужі дурощі – хай лишаються з тими, хто їх сіє.

Не приймай у своє життя людей, які приймають лише користь від тебе.

Не приймай на себе чужу вину – кожен сам собі суддя.

Не приймай за свої чужі досягнення – не досягнеш своїх.

Не приймай безплатного – заплатиш подвійно.

Не приймай подоби щастя – воно не зробить тебе щасливим.

Не приймай за ідеал когось – приймай себе.

Не приймай богів і божків – приймай Бога.

Починаючи і вінчаючи день

“Змивай із себе ніч”, – казав, виливаючи на себе зранку відро води.

“Подякуй за день без смерті”, – радив, лаштуючись до сну.

Служачи Слову

Він знав, що я на дозвіллі пописую, і схвалював це. А якось, коли ми бесідували про книжки, сказав:

“А чи знаєш ти, що покровителькою письменників є свята Катерина. На іконі її тіло прикрите довгим густим волоссям. Вона рушила в путь на прощу до Гробу Господнього без гроша. На дорозі постала річка, і перевізники зажадали плату. Тоді Катерина замість грошей запропонувала своє тіло. Цей гріх їй було прощено за жертовність задля Господа. Дуже символічно, що саме ця свята є патронесою писемного люду. Бо ж служіння слову – це покута і жертовність”.

І заохочував мене до письма:

“Люди помруть, а з ними й пам’ять. Якщо це не буде записано на папері. Чорнило довговічніше, ніж кров, і сильніше за смерть”.

Як треба думати

Пригадую, поскаржився йому на якийсь свій клопіт.

“Думай і щось придумаєш”, – сказав дідо Ворон.

“Думаю, але нічого путнього не лізе до голови”.

“Значить, не так думаєш”, – усміхнувся він.

“Як це розуміти?”

“Проганяй геть пусті гадки. Думай як думати, аби прийшла думка мудра. Таке думання не сушить голову, а освіжає її”.

В чому повнота літ

“Що вам убезпечило довгі літа?” – не раз питали Андрія Ворона.

“Повноту літ дає повнота життя. Я мало сидів, багато ходив, небагато їв, зате пив багато чистої води, мало мудрагелив, але охоче розмірковував, мало говорив і вволю спав”.

Чарівне горнятко води

“Де б не обернувся, нехай під рукою близько буде вода, – любив він повторювати. – Велика кварта одразу ж після пробудження, горнятко за півгодини до їди, горнятко перед відходом до сну. А між тим пити вволю, надто коли багато трудишся або мандруєш. І перед тим, як помитися, теж випий води. Наше серце, мозок, судини, жолудок, кров, та й душа, повсякчас потребуть води для очищення.

“Твої” і “нетвої” люди

“Як дізнатися, чи людина “твоя”?” – питали його.

“Просто. Ти йдеш своєю дорогою, а вона своєю – і зіткнешся з нею посередині дороги. Вона не знала. Ти не кликав. Ви зійшлися. Ви знайшлися. І куди б ви не рухалися раніше, вам тепер по дорозі”.

Ще пояснював, що підказку дасть серце. Ти бережно ставитимешся до серця дорогої людини. А “чужорідні” люди байдужі до твого серця. Обходь тих, хто легко обходиться без тебе. На життєвих гонах люди з’являються і віддаляються. Але декількох, дорогоцінних, слід триматися до кінця, твого чи їхнього. І що більше заходиш у вік, то ціннішою стає ця відданість і близькість.

Що ми забуваємо

Ми забуваємо, що...
Наша держава – Всесвіт.
Наша прописка – земля і вода.
Наше походження – насіння Неба.
Наша національність – Людина.
Наша мова – любов.
Наша ідеологія – радість.
Наша стать – дитина Божа.
Наш вік – вічність.
Наша освіта – мудрість серця.
Наша професія – стягання духа.
Наша посада – добротворення.
Наше хобі – збирання Світла.

Незриме дзеркало

Траплялися зовсім неймовірні речі. Ми могли десь мирно сидіти чи йти, а він каже: “Зараз із лісу вийде чоловік і рушить у наш бік”. І це ставалося. Або: “Зараз наш пес схопиться і поженеться за зайцем...” Або: “Сьогодні ти знайдеш шапку, яку вчора загубив...” Або: “Не беремо з собою їду, нас у дорозі нагодують”. Або: “Напиши листа – сам знаєш, хто чекає...” Або: “Скоро в селі задзвонять за померлим...” Або: “Залиш на ґанку жбан квасу. Прийде

якийсь посильний, хай нап’ється...” Або: “Не підходь до того дерева, там гадина спить...” І щоразу його припущення справджувалися.

“Звідки ви це знаєте?” – спантеличено питав я.

“Бачу”.

“Як бачите?”

“Бачу дещо в примарному дзеркалі. А більше здогадуюся, відчуваю...”

“У дзеркалі?”

“Розумієш, є зримий світ, є усесвіт і є твій маленький світик... Коли ти ввесь (тілом, умом і духом) занурюєшся в довколишній світ, то твій нутряний світик ніби розчиняється в усесвітньому, розсувається запона зримого і тобі відкриваються приховані знаки. Внутрішній зір тонший, ніж очний. Зблиснула думка – і воно сталося. Тебе почуто. Чи, може, сталося тому, що думка, чуття його випередили. Себто – ти почув, що тобі передано... Наче жива іскра пробігла. Вряди-годи це відчуває кожен. Та люди воліють вважати його дивним збігом. Насправді все набагато глибше. Повір мені, наша чутлива душа не спить навіть тоді, коли ми спимо. Вона крилата, зряча і віща... Скажу тобі про нашу душу найсокровенніше. Це вона вибирає і ненав’язливо диктує нам слушний час, несхибний путь, мудрий спосіб, прийнятний ритм життя. Й коли ми не прислухаємося до цього, то пригнічуємо її, виснажуємо її сили. А отже, й свої. Наша присутність на Землі вимірюється не терміном перебування тут, а обсягом залишеної душевної енергії”.

Я розглядався довкола – жодного задзеркалля! Бачив тільки те, що бачив. У нас був різний зір, різні діоптрії.

До речі, в нього ніколи не було на стінах ні годинника, ні дзеркала.

Коли час вибирати

“Може, мудрість, – міркував він, – це вибір у цьому світі своєї “частки, яка не відбереться.

Може, щастя – це вдалий вибір дороги. Своєї дороги. Ніхто ніколи тебе не наздожене, не обжене, не зупинить, не поверне назад і не зіб’є з путі, якщо будеш іти своєю дорогою.

Може, зрілість – це вибір зростання. Сходження від себе того, який заздрить комусь, – до себе такого, якому можуть позаздрити інші...”

Чому треба співати

“Що нам робити, аби врятуватися?” – питали його в таборі на Колимі.

“Співати”.

“Ти жартуєш?”

“Ні. Я співатиму разом із вами. Будемо рівняти піснею дух”.

“І таким чином ми виживемо?”

“Не знаю. Пісня виживе напевно...”

Як він себе називав

Пригадую, як ми йшли ранніми росами, у травах до колін, на Трійцю в горове село. Сонце ряхтіло смарагдами на листі молодої діброви.

“Все таке зелене. Все таке празникове. Все таке святе, – сказав він. – Боїшся порізати очі об цю красу...”

Чоловік, який називав себе “щасливцем о трьох особах – брат птахів, приятель дерев і пастух бджіл”.

А якось, коли після втомливого лісового переходу ми сиділи під старезним буком, він задумливо мовив: “Іноді почуваю себе деревом життя Іггдразиль. І коріння моє в підземному царстві, а гілки розлогої крони затулили собою все небо...”

Коли за тебе моляться

Ще він мені казав:

“Повір, ми не самі по собі, ми не сироти в цьому світі. Завжди є тут чи там хтось, хто молиться за тебе. Завжди знайдеться хтось, хто буде вірити в тебе навіть тоді, коли ти зневіришся сам. Кому ти потрібен навіть тоді, коли не потрібен собі.

І тому твої дні обновлюються.

Тому твоя хода направляється.

Тому твої наміри підпираються.

Тому твої смутки розвіюються.

Тому твої прагнення збуваються.

Тому твоє невігластво стає мудрістю, а немічність – силою”.

Чого хоче Бог

Бог нічого не чекає від тебе. Але хоче, щоб очікував ти.

Бог нічого не просить. Але хоче, щоб ти пропонував.

Бог нічого не бере. Але хоче, щоб ти давав.

Богові нічого не треба. Але хоче, щоб мав ти.

З чого починається лікування

Перед тим як лікувати, він запитував: “А чи готовий ти жити так, аби не притягувати до себе хвороби?”

Кому дається дар зцілювати

В людській природі закладено чудодійні сили. Кожен двадцятий міг би зцілювати когось чи бодай себе. Але тільки одиниці здогадуються про це. У п’яти відсотків людей є цілительна енергія – вони могли б зцілювати людей. Але тільки одиниці здогадуються про це. Ще менше хочуть цим трудитися.

Якщо не знаєш...

Ще він казав:

“Якщо не знаєш, як жити, навіщо жити – вдавай, що знаєш. І життя рано чи пізно повірить. І довіриться тобі. І взагалі: життя або відбуваєш, або терпиш, або смакуєш... І вибираєш це ти, а не воно. Бо життя тебе вже давно вибрало. Ти – обраний”.

Коли приходить порятунок

“Бог ніколи не полишає напризволяще того, хто відкритий духові.... У четверту сторожу прийде Він до тебе, самотнього й зневіреного. По воді прийде. Хвилями Латориці. І покличе за собою. І ти підеш за Ним по воді проти вітру. А коли злякаєшся і почнеш тонути, Він простягне руку і посадовить тебе поруч у свій човен. У четверту сторожу це буде...”

“Що таке четверта сторожа?” – запитав я.

“Це час між четвертою і шостою ранку. Коли в природі найтемніше і найхолодніше. І в людській душі також. Перед світанком...”

Навіщо годинники без стрілок

Ось одна з його притч, які осіли в пам’яті золотим піском.

Один бідний араб торгував різним дріб’язком, і вже в нього не лишилося нічого з товару, крім іржавого будильника, якого щодня викладав на дірявому килимку. Він помітив, що перед будильником весь час зупиняється стара жінка. Це була бедуїнка одного з племен, що рухаються з вітром.

“Хочеш його купити?” – запитав її одного разу.

“Скільки просиш?”

“Небагато. Але не знаю, чи продам його. Інакше в мене не буде роботи”.

“Тоді навіщо ти виклав його на продаж?”

“Тому, що це дає мені відчуття життя. А тобі він для чого? Хіба не бачиш, що в нього немає стрілок?”

“Але ж він цокає”.

Торговець завів будильник, і почулося звучне металічне цокання. Стара заплющила очі і уявила, що в нічній темряві могло би здатися, що поряд б’ється ще чиєсь серце...

З чого робиться добро

“Легко бути добрим із добрими, – казав він. – І коли все добре. Та часом ми повинні зробити добро із зла, тому що більше його нема з чого зробити”.

Що шукаєш і що знаходиш

Спочатку з’являється порожнеча, яку треба чимось заповнити.

Потім починаєш шукати – чим.

Потім приходять ті, які вже знайшли це.

Потім починаєш їх наслідувати.

Потім заздриш тим, кого наслідуєш.

Потім шукаєш спосіб, як стати таким же.

Потім шукаєш можливості, як стати іншим.

Потім шукаєш секрет, як стати кращим.

Потім шукаєш сили, щоб це зберегти.

Потім шукаєш натхнення, щоби цим насолоджуватися.

А потім... Потім стаєш натхненням для когось. І вони кажуть: “Дякую Богові за те, що ти є”.

Хто кого виховує

Пригадую, були ми запрошені на храмове свято в Обаву. Між столами на подвір’ї бігали діти, галасували. Дорослі їх сварили, доки дідо Андрій не сказав:

“Дайте дітям спокій. Вони на сьому празнику найдорожчі гості”.

Господар скрушно мовив:

“Ох, стільки з ними мороки! Чи є якийсь секрет виховання дітей, вуйку Андрію?”

“Є. Люби їхню матір”, – відповів Ворон.

“І сього доста?” – здивувався чоловік.

“Ні, не доста. Люби і поважай себе”.

“І все?”

“Ні, не все. Дай відчути дитині, що любиш її такою, якою вона є. І що будеш завжди любити її і захищати. Що б не сталося з нею чи з тобою...”

“І після сього вона стане вихованою?”

“Після сього їй легше буде виховувати тебе...” – всміхнувся старий своєю загадковою усмішкою.

Закон сороківниці

“Секретів нема, є закони тривку, – казав він. – Либонь, їх усі можна звести в один – закон сороківниці”.

40 разів після сну вклонися Божій днині.

40 разів на день віджени від себе гнів, заздрість, страх, нудьгу, журбу, скнарість, балакучість, помисливість, лінощі, ревнощі.

40 разів подякуй. Якщо немає людини поряд, подякуй Божому промислу.

40 разів торкнися живого. Якщо немає поруч рідної людини, торкнися тварини, дерева, трави. І вслухайся у свої відчуття.

40 разів подумай про любов... і не забувай про любощі.

40 разів умокни уста у воду.

40 кроків зроби після їжі і перед тим, як відійти до сну.

40 разів усміхнися.

40 хвилин подрімай посеред дня.

Бодай 40 секунд потримай ноги у воді. Коли в холодній, а коли в теплій.

40 хвилин щонайменше перебудь у мовчазній тиші.

Спожий бодай 40 ягід і по 40 насінин льону, гарбуза, соняшнику, кропу.

Не більше сорока грамів м’яса з’їдай і не більше 40 грамів горілки випивай, якщо випадає застілля.

40 кухлів щонайменше вилий на себе води. Бажано – стоячи босоніж на землі. Ми – як те дерево, і земля дає нашому корінню очікуване.

40 хвилин прогуляйся поза садибою.

40 хвилин уділи читанню.

Прийми “закон сороківки” за звичку – і він убереже тебе й стане на сторожі твого віку.

Що може бути кращим...

Ще він казав:

“Що може бути солодшим за нічний сон.

Що може бути здоровішим за полудену дрімоту.

Що може бути мудрішим за сон, коли не знаєш – як, що чинити наяву.

Сни придумані для того, щоб ми бодай у снах не нудьгували.

Якось одному мудрецеві приснилося, що він метелик: весело пурхав, був щасливий і не знав, що він – людина. А коли раптом проснувся, навіть здивувався, що він є він. І не знав уже: чи йому снилося, що він – метелик, чи метеликові сниться, що він – людина...”

Мудрість каменю

Він любив камінь. І міг розповідати про нього нескінченно.

“Хтось любить дерево, хтось метал, хтось глину. А я люблю камінь.

По-перше, камінь найдавніший, а отже – наймудріший. Недарма шукали філософський камінь.

По-друге, камінь живий, він росте як трава, як дерево, як дитина.

Камінь рухається. І якщо котиться, то мохом не обростає. Як і ми.

Камінь довго нагрівається, зате й довго віддає тепло. Як і ми.

Камінь твердий і грубий, але з нього можна різьбити прекрасні речі. На віки.

Камінь позначає межу.

А кам’яний поріг, який важко перелізти вперше, притягуватиме все життя.

Камінь – зброя, прикраса, лік.

З каменю хрести при дорогах.

Камінь можна носити на серці, тоді воно – кам’яне.

Камінь можна носити за пазухою. І це хилитиме до землі, і ти не переживеш своїх ворогів.

Камінь можна кинути в когось, а можна стати на нього, щоб піднятися над тим, у кого хочеться кинути камінь.

Можна в поті чола котити камінь угору, можна з каміння скласти цілу гору, звести палац або пишний надгробок... А можна камінь покласти в підмурівок Храму. Щоб руки, груди, серце і дух стали вільними”.

Страх, якого не існує

“Що найбільше нам дошкуляє?” – запитав якось його.

“Те, чого не існує”.

“Що це?”

“Страх”.

“Страх чого?”

“Страх страху. Страх, що дещо повториться, що ми не впораємося з чимось, що втратимо щось, захворіємо, постаріємо, помремо... Боїмося думки, самого страху. Чи не дивно?! Того, що було, вже нема чого боятися. Того, що буде, – тим більше. Бо його може й не бути, а коли й станеться, то вже пізно боятися. А сьогочасний клопіт через хвилю буде вже в минулому. Ще через хвилю це вже не буде “тепер”. Виходить, страх – це те, чого немає насправді. Є лише його тінь у нашій голові й душі. Якщо жити тепер і тут, жити очевидними речами і приймати їх такими, то боятися нема чого. Життя – це миті твоєї присутності в реальному світі, що невпинно повторюються. Це – повнота твого часу і простору: для твого користування, для твого задоволення. І ти навіть не помітиш, коли це скінчиться... Так мудро влаштував Бог”.

“Віра помагає долати страхи?” – запитував я.

“Звісна річ. Ввіряючи душу в Божі руки, ми даємо можливість Духові заповнювати порожнечу – а це і є страхи”.

“Але в Бога вірять не всі”.

“Так. Можна з якихось причин не вірити, але довіряти Йому необхідно... Як той нещасний батько, що вигукнув: “Господи, поможи моєму невір’ю”.

Цю та інші книжки Мирослава Доцинця можна замовити у видавництві “Карпатська вежа” за вигідними цінами. Телефони: 0506713717, 0959417741.

“Дуже вчасно з’явилася історія про сучасних героїв, які зараз захищають нашу Батьківщину”.

В’ячеслав Довженко: «Дуже трепетно ставлюся до кожної своєї ролі»

У 36-му числі газети за 2020 рік ми писали про прем’єру вистави “Камінний господар” за п’єсою Лесі Українки у Київському академічному драматичному театрі на Подолі. Сьогодні виконавець ролі Дон Жуана, відомий актор театру і кіно, заслужений артист України В’ячеслав Довженко – гість “СП”.

— Як ця вистава з’явилася у репертуарі Театру на Подолі?

— Матеріал добирав режисер Іван Уривський. Настільки мені відомо, він вже давно цим живе. Прийшов з пропозицією поставити цю виставу до нашого художнього керівника Віталія Малахова ще до того, як закінчилося будівництво нової сцени театру. А зараз це питання нарешті назріло.

П’єса Лесі Українки про Дон Жуана дуже відрізняється від інших трактовок цього образу у світовій літературі. А ми у своїй постановці намагалися зробити його більш людяним, розшифрувати людські якості.

Десь він дитина, а десь глибоко стомлена людина, яка змушена жити з тим багажем, що про нього придумали.

Цю роботу мені запропонував режисер-постановник. Коли пропонують такий матеріал – це дуже відповідально. Це висока планка в акторській кар’єрі будь-якого виконавця. Це був виклик, сподіваюсь, що я його гідно прийняв.

Репетиційний період – це певна змова, коли колеги ходять і піддивляються, що ти робиш. А потім відбувається прем’єра, де купка людей спілкується на одній хвилі. І кожен режисер-постановник є специфічним своїм внутрішнім та художнім баченням.

З Іваном було надзвичайно приємно, я б навіть сказав – фантастично, працювати. Він художньо мислить, дуже серйозно підходить до роботи. Набиває руку на художньому авторському баченні, відпрацьовуючи свій певний стиль. Коли побачиш його іншу виставу, то напевне вже пізнаєш, що її зробив Іван Уривський. Він рухається у правильному руслі. Відточуються задатки, проявляється його особистий стиль, особистий підхід до роботи. Це дуже круто.

У цій трупі я служу вже сім років. Дуже добре знаю всіх колег, з якими працюю у цій виставі. Неймовірно люблю виконавця ролі Сганареля Володимира Кузнецова. Він є індикатором філософської людяності, душею нашої вистави. З Дашою Малаховою (Донна Анна) ми теж знайомі не один рік, давно мріяли попрацювати разом. У нас є щось спільне у внутрішньому неспокої. Напевне обоє були непосидючими дітьми – і це відчувається й зараз. Це вже наша не перша спільна робота з Катериною Рубашкіною (Долорес). Давно захоплююсь Романом Халаімовим (Командор). Це потужний крейсер у нашій команді.

Великий плюс цієї вистави, що нас не так багато. Невеликою групою підіймаємо такий глибинний матеріал і це дуже добре.

— Вперше відкрив Вас як самобутнього актора п’ять років, після перегляду вистави “Замовляю любов” за п’єсою Тетяни Іващенко.

— З пропозицією зіграти у цій виставі звернулася моя колега Лариса Трояновська, з якою ми давно дружимо. У мене тоді було досить велике навантаження на зйомках. Ми досить довго вели перемовини. Дуже не хотів когось образити. Адже найгірше, коли ти обіцяєш, а потім підводиш людей. Я нічого не обіцяв, але врешті під час зйомок з’явився коридор і все склалося.

Там я познайомився з Сергієм Павлюком, який був режисером вистави. Дуже душевно, гарно провели час. На відміну від “Камінного господаря” не можу назвати цей матеріал глибинним. Це просто побутова історія з нашого сьогодення. Але працювати було цікаво. Ми досить гарно побешкетували в хорошому розумінні цього слова.

— Серед Ваших порівняно нових проєктів у Театрі на Подолі ролі у виставах “Дівчина з ведмедиком, або неповнолітня” — інсценізація Павла Ар’є за твором Віктора Домонтовича та “Мрії оживають” за Іваном Варипаєвим.

— Давно мріяв попрацювати з режисером Стасом Жирковим. За це величезна подяка нашому художньому керівникові Віталію Малахову. Ми саме відкривали нову сцену театру, яку нам побудував “ROSHEN”. Відкрити хотіли чимось нетиповим, сучасним. Саме такою стала вистава “Дівчина з ведмедиком”.

Стаса я порівняв би з кубиком Рубика. Для глядача він постійно повертається в різні боки і постійно дивує своє еклектикою, своїм фантастичним фантазуванням. Це той режисер, який ніколи не змусить тебе сумувати у глядацькому залі. Постійно переміщає тебе в якийсь простір, де ти ламаєш собі голову. Потім у кінці все це складається у певний образ вистави. Мені дуже подобається його творчість. Я довго за ним спостерігав, ще коли він був художнім керівником театру “Золоті ворота”. І коли мені подзвонив Віталій Юхимович і сказав, що є така пропозиція працювати з Жирковим, я з задоволенням погодився.

Перша наша зустріч зі Стасом була на Андріївському узвозі. Він запропонував мені прочитати роман Долмонтовича “Дівчина з ведмедиком”. Скажу чесно, що коли прочитав цей роман, то раптом усвідомив, що в нього нічого не вийде. Твір дуже цікавий з літературного боку, але він зовсім не драматургічний. Для мене було величезним питанням, що можна зробити з цим романом у театрі. Але вже на перших репетиціях Стас розвіяв всі мої сумніви. Режисер дуже завзято підійшов до роботи. Це нагадувало спринтерський біг на коротку дистанцію. Поставили виставу за досить короткий термін. Треба було швидко розуміти, що він пропонує, встигати робити домашню роботу. Приходиш наступного дня на репетицію – і продовжуємо далі. Якщо б ти вдома не закріпив того, що зробив учора, не розклав його по поличках, то рухатися далі було б важко.

Зразу налаштувалися на такий темп роботи. Робили виставу досить швидко, але добре працювали. Наскільки якісним вийшов результат, знову ж таки треба звертатися до глядачів і критиків. А ми з задоволенням граємо виставу. Це була перша приємна ластівка співпраці зі Стасом Жирковим.

А що стосується Давида Петросяна, який поставив виставу “Мрії оживають”, то я до цього не знав його творчості. Мені тільки було відомо, що він працює у Національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка, але не бачив його постановок. Проте вже чув, що це дуже талановитий хлопець. Почав з ним спілкуватися, працювати – та ж сама історія. Тому що прочитавши Варипаєва зрозумів, що він вербальний драматург. Знову виникло питання, як його твір втілювати в театральному просторі. У Давида теж усе вийшло і працювати з ним було дуже приємно.

Петросян іншої структури, ніж Жирков. Він не фантазує сам по собі. Він постійно знаходиться в режимі інтерактивної роботи, глибоко копає в хорошому розумінні цього слова. Разом з актором дуже ретельно вивчає матеріал.

Всі ці вистави я дуже люблю і з задоволенням їх граю.

— До Театру на Подолі грали у “Свободном театре”?

— Це був неймовірний період творчої юності. Саме в назві закладався основний принцип цього театру. Театри з такою ж назвою були у Москві, Грузії. Ми – випускники вишів, зібралися в одну трупу, всі були на творчому начали, хотіли зробити щось красиве. Хотіли працювати всупереч надбанням, театральним традиціям. Прагнули привнести щось нове. Кожне покоління переживає щось подібне.

Перша вистава театру “Чайка на ім’я Джонатан” за Річардом Бахом проіснувала 15 років. Ми грали її з постійними аншлагами. На цій виставі виросло не одне покоління. До нас приходили люди, які зізнавалися, що познайомилися на “Чайці...”, а цього разу привели до нас вже своїх дітей.

Друга знакова вистава для мене і, думаю, для всього театру називалася “Діалог самців”. З нею ми об’їздили багато фестивалів, на одному з яких взяли гран-прі. Це був серйозний досвід роботи з колегою по сцені Михайлом Жоніним, режисером Артуром Артименьєвим.

“Свободный театр” залишив неймовірно приємні спогади. Це був період юності, першого злету, творчого бажання.

— Коли з’явився перший досвід роботи в кіно?

— Приїхав до Києва у 1998 році, а вже наступного року якимось дивом потрапив на проби до Юрія Іллєнка, який знімав картину “Молитва за гетьмана Мазепу”. Завдяки неймовірному збігу обставин зміг зіграти одну з головних ролей – Петра І. У мене було довге волосся. Я чимось нагадав Юрію Герасимовичу молодого Петра. Йому потрібен був темперамент, а він в мене був неприборканий і я його показав.

Кіно ще знімали на плівку – стара Довженківська історія. Юрій Іллєнко – людина-легенда з якою довелося зіткнутися і попрацювати. А ще – Богдан Ступка, Віктор Деметраш, Людмила Єфименко, ціле сузір’я глибинних акторів на яких ти виріс, яких дивився. І раптом ти з ними в одному кадрі. Це було щось фантастичне.

Як і в будь-якій ролі намагався зрозуміти мотивацію поведінки мого героя. А в Петра І була конкретна причина такої страшної поведінки по відношенню до Мазепи, який його багато чому навчив. І проєвропейський вибір гетьмана він оцінив як болісну, особисту зраду по відношенню себе. Тому він так скаженів, так несамовито мстився Мазепі.

— Також створили в кіно образ Пантелеймона Куліша.

— Це фільм нині вже покійного режисера Станіслава Клименка “Братство”. Він був вже його не першою стрічкою, присвяченою Тарасу Шевченку. Цього разу про Кирило-Мефодіївське братство. Сюди я теж потрапив зовсім випадково. Щось сталося з актором, який мав грати Куліша. Мені подзвонили і запропонували знятися в цьому фільмі. Ми поспілкувалися з режисером, почали працювати. І в якийсь момент я зрозумів, що всі персонажі крім Тараса Шевченка, це лише тло. Так було до сцени допиту. Я тоді прийшов на знімальний майданчик і запитав: “Як це так, що у Куліша немає слів, він же був найкращим другом Тараса Шевченка, їх багато чого пов’язувало?” Режисер побіг до себе в кабінет і через 15 хвилин приніс мені написаний олівцем на папері монолог. Я спочатку здивувався, бо він не був зв’язаний між собою логічно. Вже потім зрозумів, що це монолог дуже гарно лягає на ситуацію. Тому що перед цим у Куліша була успішна кар’єра вченого. Він щойно одружився, поїхав з молодою дружиною на медовий місяць до Італії. Тут його заарештовують. У цей час відбувався крах всього життя, що так успішно починалося. Я зробив його в кадрі. Пам’ятаю після цього паузу, а потім оплески Станіслава Клименка і всієї знімальної групи. Потім режисер говорив: “У мене з’явився Куліш”.

— Напевне, знаковою стала роль Серпня у фільмі “Кіборги”?

— Фільм “Кіборги” – це неймовірний матеріал. Величезна подяка трьом складовим у цій картині – авторці сценарію Наталці Ворожбит, автору ідеї фільму та режисеру-постановнику Ахтему Сеітаблаєву та продюсерці Іванні Дядюрі, яка на своїх ніжних плечах все це реалізувала. Якби не було цих потужних складових, до не було б і картини.

Був ретельний відбір акторів, серйозна підготовка до знімального процесу. І кожен з цих людей задавав певний вектор нам для правильної роботи. Всі розуміли, що це дуже крихка історія. Робота була дуже відповідальною ще й тому, що ми підійшли до цієї теми не колись, через кілька років, а саме по гарячих слідах. У нас і сьогодні триває війна з Росією, а тоді було саме загострення цієї війни.

Багато хто задавав питання, чи вчасно ми підійшли до цієї теми. Вважаю, що цілком вчасно. Ми абсолютно правильно вчинили, що випустили фільм саме в цей момент. Наші батьки і ми росли на російських ментах, спецназівцях, десантниках. У нас не було своїх героїв. А якщо вони й були, то в далекому минулому, про яке важко знімати кіно, аби люди його сприйняли.

Дуже вчасно з’явилася історія про сучасних героїв, які живуть серед нас, які зараз захищають нашу Батьківщину. Це була певна данина і певний міф про кіборгів. Я задоволений роботою нашої групи. Всі неймовірні молодці. Ми досі товаришуємо, стали рідними після цієї картини.

— А як Ви потрапили в серіал “Дільничний з ДВРЗ”?

— Мені зателефонували і запросили на проби. Це продукт, який купив телеканал ICTV для адаптації на українського глядача. Перед початком роботи не бачив оригінального матеріалу. Коли потрапив у цей сценарій, то треба було думати, що робити зі своїм персонажем – капітаном Бондарем, в який вектор все це повертати. В оригіналі це була досить серйозна історія з бандитськими розбірками. Ми адаптували цей матеріал до певного київського району – ДВРЗ, де живуть прекрасні, милі люди.

Вирішили міняти вектор фільму на більш комедійну історію, суголосну нашому XXI століттю. Мені дуже поталанило з партнером – Віталієм Іванченком, який грає Дзюбу. Саме завдяки нашому тандему серіал відбувся. Це історія про хорошого і поганого поліцейського. Хоча насправді Дзюба не такий вже й поганий. Просто він більш незграбний, менше маневровий. І цим додає комедійності.

Цей серіал вже називають народним. Зараз відбуваються зйомки другого сезону.

— Кому присвячуєте вільний час?

— Своїм дітям. Кайфую від того, як вони ростуть, як змінюється їхній світогляд. Це моє найбільше надбання, найбільший скарб, який дається Богом. Старший син планує бути актором. Зараз йому 16 років, пішов в 11 клас. Я бачу, чого він хоче. Не буду намовляти, але й лякати теж не буду. Хіба що допоможу порадами. Адже свій творчий шлях кожен має пройти сам, особисто.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото **Іри МАРКОНІ**

Ольга ШАФ

Фен-шуй по-українськи, або Культурна дипломатія від Людмили Скирди

Ім’я цієї поетеси знають у Китаї, Японії, Південній Кореї, Грузії, Австрії, Польщі та інших країнах світу. А наскільки відома Людмила Скирда в Україні? Вона — філологиня, фахівчиня із сучасної української поеми, перша дослідниця лірики Євгена Плужника, авторка понад 30 книг поезії, молода брость шістдесятих, друга письменниця (після Шевченка), перекладена японською, і перша перекладена всіма мовами ООН, авторка перекладу на українську книги “Будуємо мости” Її Величності імператриці Японії Мітіко, володарка престижних літературних премій etc. Її голлівудська постава (такою її бачить у спогадах про молоді літа Михайло Наєнко, така вона й на світлинах), її невідпорний шарм з невід’ємним smile (“Everything is fine!”) та юним блиском в очах (попри поважний вік — 15 вересня цього року Людмилі Скирді виповнилося 75!), її яскраве й колоритне вбрання (полюбляє китайську етніку), незмінно червона помада й червоні, страшенно стильні окуляри — усе це бере в полон, захоплює, закохує й найупередженішого скептика. Її образ асоціюється з блиском, сяйвом (червоний, золотий — улюблені кольори). “...Коли я гарно виглядаю, вишукано вдягнута, коли все, що я роблю, приносить людям радість,– у мене виникає відчуття успіху”, — розкриває свої таємниці поетеса і додає: “Я вважаю, коли людина посміхається, вона успішна, оскільки це приносить радість оточуючим” Не менш, ніж зовнішність, приваблює її голос. Коли слухаєш, як вона читає свої поезії, як говорить на широкі теми, за короткий час проймаєшся симпатією, довірою до цієї жінки. Якби існував конкурс “Пані Українська Поезія”, то гран-прі безсумнівно мало б належати Людмилі Скирді! Бо ніколи ще українську поезію на вітчизняних теренах та у світі не представляла така яскрава особистість, така ефектна й комунікабельна жінка, така переконана патріотка українства, з одного погляду на яку усім стає ясно: Україна — прекрасна земля, країна з потужним культурним потенціалом.

Як так сталося? Людмила Скирда справді здійснила культурний прорив у гуманітарний простір Європи, Далекого Сходу, “аркодужно поєднала Схід і Захід” (як кажуть про неї) публікацією збірок своїх поезій про ці країни їхньою мовою, що закономірно призвело до інформаційного розголосу й привернення уваги до постаті української письменниці. Її “культурну дипломатію” важко переоцінити, особливо на шляху пошуку незалежною Україною власного місця у світі, нашої непростої “розідентифікації” з “рускім міром”, з огляду на гостру потребу формування позитивного іміджу нашої держави. Можна уявити, як мільйони іноземців, уперше почувши про Україну в репортажах про Людмилу Скирду (інформація про її виступи, інтерв’ю з нею, зокрема в КНР, публікувалися у виданнях з 5-10-мільйонними накладами!), тут-таки засоціювали нашу країну з фонтануючим оптимізмом і позитивом нашої співвітчизниці. Успіх Людмили Скирди зумовлює низка чинників: передусім поєднання її культуртрегерського бажання і можливостей, а саме доступу до того впливового кола, яке відкривається дружині Надзвичайного і Повноважного Посла України Юрія Костенка. До інгредієнтів успіху ще варто додати обрану стратегію “упокорення”, або краще “зваблення” чужого культурного ринку. Вона полягає передусім у ретельному попередньому вивченні чужоземної культури, згодом захопленого оспівування досягнень цієї культури в поезіях, співпраці з першорядними перекладачами й завершується публікацією книги віршів. Безсумнівно, кожна нація, як і людина, любить, коли нею захоплюються інші, коли підносять, цінують її надбання, тому й вдячно відповідає на любов десятикратною любов’ю: видають розкішно оформлені збірки (так, ліричні композиції Людмили Скирди в книзі “Натхненний вірш — чаруюча картина” (2012) видрукували на золотих сторінках, їх проілюстрували 25 найвидатніших художників Китаю), організовують презентації, інформаційну підтримку, численні інтерв’ю в медіа. А в кожній країні, де поетка перебувала під час дипломатичних каденцій її чоловіка, виходило не по одній такій книзі.

Культуртрегерська стратегія Людмили Скирди відрізняється, наприклад, від дещо драматичного пафосу репрезентації української літератури Оксани Забужко за кордоном — саме вітально-оптимістичним, любовно-гармонійним посилом налагоджування культурного діалогу, такого собі “мосту дружби”. Не так про особисту славу йдеться Людмилі Скирді, а про представлення своєї держави в широких світах, про “промоушен” України. Принаймні цю мотивацію поетка озвучує на численних зустрічах та в пресі.

“Про що пише Людмила Скирда? Про природу, мистецтво, любов”, — говорить професор Михайло Наєнко. Він неодноразово наголошує на “позитивній позачасовості” її текстів Лірика Людмили Скирди 1960-1980-х років, багато в чому співзвучна творчості її колежанок по перу — Ірини Жиленко, Світлани Жолоб, Ганни Турелик, Лідії Кульбак, Світлани Йовенко та інших (кому значно менше “пощастило на старті”, користуючись відомим висловом Оксани Забужко), переконує в тому, що її світ — фемінінний. Поезія Л. Скирди фемінінна передусім на рівні когнітивного поля ліричних рефлексій. Скажу простіше: її творам, як і фемінінній українській ліриці цієї доби, властивий когнітивний пріоритет краси в природі, в людських стосунках, у мистецтві, а також цінності душевної теплоти, дружби, любові, материнства, гармонії в душі й у домі, переживання щастя від усього вищеназваного, прагнення самозаглиблення... Названі координати фемінінного художнього мислення виразні в поезії Людмили Скирди 1960-1980-х, вони й зумовлюють цю вітально-сонячну, світлу “позачасову” ауру, пояснюють відсутність актуальних громадянських тем. “...Де б я не жила, — зізнається вона, — предметом моєї поезії завжди є краса світу, а не її, так би мовити, протилежність. Я не вмію писати про дисгармонійне, апокаліптичне, тривожне. Лише цілковита гармонія буття — землі та неба, людини та природи, душі та тіла — дають мені радість та натхнення”.

Професорка Наталія Костенко резюмує смислові орієнтири творчості Людмили Скирди: “Природа і культура, любов і творчість – у поєднанні цих начал авторка шукає гармонії між собою і світом”.

Лірична героїня Людмили Скирди “відштовхується” від природи, знаходить відповідний емоційний тон і далі вже переорієнтовується на самоосягнення, переживання душевної (дис)гармонії за актуалізації тем витоків і перебігу особистої історії, любові, материнства, дому, творчості.

Воно ще триває, воно ще триває —
Прекрасне життя, так подібне до раю.
Прокинутись вранці і в першому слові
Впізнати — це голос моєї любові.
А потім почути, мов сонце уздріти,
Небесні пташки за стіною — то діти.
І далі, мов диво ввібрати очима –
То мамина посмішка неповторима.
І, двері розкривши у сніг-завірюху,
Осліпнуть від теплого погляду друга.
Ніколи не знати нудьги і гризоти,
Бо світить священне кострище роботи.
Поглянуть на небо, високе і тихе.
Це мир. Дім спокійно і лагідно диха.
(“Ранок”).

Тонка спостережливість, емпатійна теплота до природи, властиві фемінінному наративу Людмили Скирди, реалізовані, зокрема, у багатому на тактильну сенсорику порівнянні: “І осінь руда, наче тепле лоша, / Листком, мов жорстким язиком, зачепила / Долоні мої...”. У занонсованій поезії “Діалог із собою” ситуація нічного безсоння перед розчиненим у осінню ніч вікном пробуджує в ліричної героїні щемкі роздуми про доцільність її занять творчістю в подальших строфах:

А мисль шкарубка продиралась крізь душу:
Чи варто писати, чи можу, чи мушу?
Її відганяла затято від себе,
Та знову в’їдалась: чи варто, чи треба?
Спізнати себе. Перекраяти долю.
З дочкою за руку гуляти у сквері.
Слова, наче зграю, пустити на волю.
Хіба це для них — ряботі на папері?
Цю осінь, яка не влізає в поему
Й стирчить із рядків золотими вітрами,
Її, відчайдушно прекрасну до щему,
Звільнити — хай бродить полями й лісами.
Та думка нова, ніби встала на варту:
Якщо не писать — може, й жити не варто?
Твій розум і хист, твої соки і сили —
Це вірші, які по тобі залишились.
А втім, може, годі? Цей світ оспівали
Великі майстри у пеанах і одах,
Вже все заримовано: води, й причали,
І врода коханої, й дерева врода.
Листок відкладаю — забудьмо про щебет.
(Іронія точна, але незлобива).
Та раптом над світом малиновий
трепет...
Світає! Прокиньтесь! Погляньте ж бо!
Диво!

У цій поезії Людмили Скирди знаходимо ще одну фемінінну рису — хитання між творчим та материнським призначенням як несумісними, недовіра до власного поетичного хисту, і лише КРАСА цього світу (а не жадання слави) переконує ліричну героїню в неуникненності її творчого покликання.

А що сьогодні? Людмила Скирда відбулася і як поетка, і як мати та дружина, і як науковець та педагог. У ліриці, умовно кажучи, наступного творчого періоду, що розпочався після першого виїзду за кордон у 1988 році, художня манера поетеси дещо змінюється, усе більше нагадуючи подорожні нотатки, щоденник мандрівника (в інтерв’ю з М. Сидоржевським (2017) вона жартома порівнює свої тексти з путівником для туриста). Для “подорожніх” поезій дуже пасує “сюжетність”, до якої вдавалася поетеса й раніше, обираючи вихідним пунктом для рефлексії певну життєву ситуацію (часто суто побутову). Зріла поезія Людмили Скирди, однак, чарує інтонаційною легкістю, а подекуди — і віртуозністю вірша, прозорістю й простотою ліричного переживання, — власне, завдяки цій якості її тексти блискучо надаються до перекладу на будь-яку мову й легко адаптуються до освоюваного культурного контексту.

За що цінують Людмилу Скирду? За кордоном її творчість, знану з перекладів і максимально “розкручену” всіма можливими медіа ресурсами, оцінюють дуже високо, а саму поетку бачать фактично в перших лавах літературного процесу (адже в 2009 році Людмила Скирда презентувала українську поезію на Всесвітньому мистецькому фестивалі “Дельфійські ігри” в Південній Кореї — на вибір саме її кандидатури вплинула знов-таки її популярність за кордоном). Особи, які дотичні до її творчої ходи світом, а саме перекладачі, автори передмов, — мають доволі високий статус у державній, у культурній сферах. В Україні “фанклуб” Людмили Скирди доволі нечисельний. І що вражає: з уст першорядних літературознавців, як-от М. Наєнко, М. Ільницький та ін., звучать переважно панегірики — неясно навіть, самій поетці чи таки її поезії? Михайло Наєнко, до слова, не знає в сучасній Україні “іншої людини, яка була б стільки разів і на такому рівні “оспівана” найвидатнішими майстрами, широко відомими у світі”, і висловлює слушне спостереження: “Мабуть, був в усьому цьому чарі таланту ще й якийсь гіпноз...”. Під впливом чару Людмили Скирди — і її давні друзі Ірина Жиленко (її спогади в “Homo feriens”), Юрій Щербак. Спадають на думку лише суб’єктивно-емоційні причини такої завищеної оцінки творчості Людмили Скирди, бо її порівняння в студії М. Наєнка з хистом М. Рильського нести “пафос людяності й оптимізму, [її] відчуття гармонії світу, <...> [її] намагання осмислити непроминальні духовні й культурні цінності людства” без іронії читати важко, як і надто сміливе зіставлення її з молодим М. Бажаном, що пропонує польський “фанат” нашої поетеси Стефан Козак. Притягнутим видається і зближення Л. Скирди з традицією неокласиків у рецензії Н. Костенко (до речі, ледь не єдиній фаховій рецепції творчості поетеси). Утім, щоб не цілком зіпсувати ложкою дьогтю творчого профілю цієї дивовижної для України поетеси, цього найбільшого “інтегратора України в Європу” (Михайло Наєнко) з ніжним, ліричним, але й особливим голосом, хай дещо наївним, але чистим і справжнім, хочу висловити (свої особисті) вдячність ювілярці за титанічну роботу на ниві нашої культури, захоплення її всепереможною жіночістю (її чари діють!) та побажання плідної творчості та художнього визнання. І наостанок: такий простий і такий шедевральний вірш від Людмили Скирди:

Не вистачає світові любові,
Але надміру сліз, надміру крові,
Оцей прекрасний світ, оцей дитинний,
Не може вберегти од бід людина.
І знову нас розлука розлучає:
Мені тебе, тебе не вистачає.
І знаєш ти — ця мука не мине:
Тобі не вистача мене... Мене...

Літературні ремінісценції та мотиви в Щоденнику Тараса Шевченка (Микола Гоголь і Олександр Герцен)

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

Продовжуємо проєкт “Подробиці Шевченкового життя”, вмотивований глибоким усвідомленням поетових слів із автобіографічного “Листа Т. Гр. Шевченка до редактора “Народного чтения” (лютий 1860 р.):

“…Я наважуюся відкрити перед світом кілька печальних фактів мого існування… тим більше, що історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини. Але я не маю духу входити у всі її подробиці”.

Автор проєкту показує, що Шевченко був обізнаний з творчістю М. В. Гоголя й О. І. Герцена, розкриває поетові ремінісценції з Гоголевих “Мертвих душ” і Герценової “Хрещеної власності”, прислуховується до відлуння гоголівських образів і герценівських ідей у Шевченковому Щоденнику та інших творах. Цікаві й авторські ремінісценції на поетові тексти.

Тарас Шевченко: “Мертві душі” розлетілися швидше птахів небесних…”

Цей афористичний вислів зустрічаємо в російськомовній повісті “Близнецы” (1855), в якій незрима гоголівська присутність[1] відчутна вже на самому початку твору, й тому в її середині не дивуємося містким і точним словам:

“...С шумом явился на свет “Мертвые души”. “Б[иблиотека] для чтения”[2], в том числе и солидные благомыслящие люди, разругали книгу и автора, называя книгу грязною и безнравственною, а автора просто сеятелем плевел на почве воспитания благорождённого юношества.

Несмотря, однако ж, на блюстителей нравственности и блюстительницу русского слова, “Мёртвые души” разлетелися быстрее птиц небесных по широкому царству русскому”.

Вражає, що ця метафора дивовижно суголосна з висловом доброго Шевченкового знайомого С. Т. Аксакова: “Мертвые души” быстро разлетелись по Москве и потом по всей России”. Порівняймо з оцінкою О. І. Герцена: “Мертвые души” потрясли всю Россию”.

Цікаво, що в повісті “Близнецы” Шевченко докладно розповідав, як студент Університету св. Володимира в Києві Савватій наполегливо намагався придбати книгу “Мертві душі”, й описує це з таким характерним українським гумором, що мимоволі згадується серйозний висновок В. Л. Смілянської щодо Шевченкових повістей, в яких “так багато спільного з видимим світові сміхом і не видимими йому сльозами великого українця Миколи Гоголя”. До речі, це відоме визначення письменником власної творчості в VII розділі “Мертвих душ” було підсилено словами пророка Ієремії на надгробку Гоголевої могили в Даниловому монастирі в Москві: “Горьким словом моим посмеюся”. Втім, у Шевченка в “Гайдамаках” ще до Гоголя сказано сильніше: *“Сміюся сльозами”.*

Так от, автор повісті “Близнецы” розпочинав окремий сюжет так:

“Савватий сначала со вниманием прослушал “Мертвые души”, потом с большим вниманием прочитал, а прочитавши, возымел страсть во что бы то ни стало приобрести эту книгу и во время каникул читать вслух на хуторе”.

Але, брат не вислав Савватію бажаної книги з Петербурга: *“Мёртвы души” запрещены. И цензор, и автор сидят в крепости”.* Та через якийсь час, побачивши її у київській вітрині... *“...Он решился во что бы то ни стало приобрести великую книгу, тем более, что каникулы близились... В тот же день снёс он мундир свой... к одолжителю презренного металла за умеренные проценты. И, приобретя за вырученные деньги экземпляр великой книги, он имел неизъяснимое наслаждение читать её вслух на хуторе. Вечером на крыльце, а днём под липою в пасике”.*

Мораль у тому, що книга двічі велика і читати її необхідно вголос!

Про Шевченкове ставлення до геніального твору М. В. Гоголя багато розповідає лист до В. М. Рєпніної від 7 березня 1850 р. Тепло згадавши на самому початку про перебування в Яготині в 1843 р., Шевченко писав: *“Случайно как-то зашла речь у меня с вами о “Мертвых душах”[3]. И вы отозвались чрезвычайно сухо. Меня это поразило неприятно, потому что я всегда читал Гоголя с наслаждением и потому что я в глубине души уважал ваш благородный ум, ваш вкус и ваши нежно возвышенные чувства... Меня восхищает ваше теперешнее мнение — и о Гоголе, и о его бессмертном создании! я в восторге, что вы поняли истинно христианскую цель его! да!..”* Далі Шевченко знайшов дивовижні слова, щоб попросити “Мертвые души” М. В. Гоголя: *“Вся эта речь к тому, чтобы вы мне (найвсепокорнейше прошу) прислали “Мертвые души”. Меня погонят 1-го мая в степь, на восточный берег Каспийского моря в Новопетровское укрепление, следовательно, опять прервут всякое сообщение с людьми. И такая книга, как “М[ертвые] д[уши]”, будет для меня другом в моем одиночестве!*

Пришлите, В[арвара] Н[иколаевна], ради Бога — и ради всего высокого, заключенного в сердце человеческом; конечно, не надокучая вам, можно бы выписать из Москвы, но увы! Я не могу себе теперь позволить подобной роскоши. У меня давно было намерение просить у вас эту книгу, но... я не осмеливался. Пришлите ради всего святого!”

Це зворушливе прохання Варвара Рєпніна, якій було заборонено підтримувати зв’язки з Шевченком, не виконала.

Проте з Шевченкового Щоденника видно, що Тарас Григорович тримав у пам’яті гоголівські “Мертві душі”, й образи та картини твору неодноразово зринали в його нотатках. Ось 14 липня 1857 р. у Новопетровському укріпленні, за два тижні до звільнення з заслання, виклав він на папері думку про те, що *“у великоросійської людини є вроджена антипатія до зелені, до цієї живої блискучої ризи всміхненої матері природи”.* Й відразу згадався Шевченкові Микола Васильович: *“Великоросійське село — це, як висловився Гоголь, навалені купи сірих колод із чорними отворами замість вікон, вічна грязь, вічна зима! Ніде прутика зеленого не побачиш, а по боках непрохідні ліси зеленіють. А село, як ніби навмисно, вирубилось на велику дорогу з-під тіні цього непрохідного саду. Розтягнулося в два ряди біля великої дороги, вибудувало постоялі двори, а на відшибі каплицю й кабачок, і йому нічого більше не потрібно. Незрозуміла антипатія до принадностей природи”[4].*

Та Шевченко не був би Шевченком, якби...

“У Малоросії зовсім не те. Там село і навіть місто сховали свої білі привітні хати в тіні черешневих і вишневих садів. Там бідний невсміхнений мужик огорнув себе чудовою вічно всміхненою природою і співає свою журливу задушевну пісню в надії на краще існування”.

Йдеться фактично про Шевченкове порівняння, сказати б, деяких ментальних рис українського і російського народів. Не занурюючись у цю складну проблему, лише нагадаю важливі, але маловідомі роздуми М. Горького, висловлені в листопаді 1916 р. у присутності великих українців В. К. Винниченка, М. С. Грушевського, А. Ю. Кримського:

“...Я своїми ногами перейшов Росію в різних напрямках. Добре знаю майже всі її краї і кутки від чорноморських степів безмежних до похмурих північних борів та тундр. Всюди я жив з народом та придивлявся до нього, і для мене ясно, що душа українця, яка росте й купається в яскравих і гарячих проміннях полудня, є і мусить бути не тільки іншою, але в багатьох випадках протилежною душі тих, що виросли й перебувають свій вік у сутінках та холоді північних лісів. Окрім того, вона повинна бути багатшою, в ній мусить бути більше барв, значить і культура, яку ця душа творить, повинна бути багатшою, різноманітнішою, гармонічнішою, вона має сяяти радощами життя. Широта думки, жага волі, щастя, краси, потреба живої творчості мусять характеризувати і дійсно характеризують те, що дав і дає світові український народ. Я переконаний, що культура українського народу по суті своїй вище великоруської”.

Т. Шевченко. Автопортрет. 1860 р.

Особливо мені подобаються миттєві доречні спалахи Гоголевої присутності в ремінісценціях Шевченка, який впустив його героїв у своє буденне життя. Скажімо, 30 червня 1857 р. Тарас Григорович занотовує в Щоденнику, що добрі знайомі по Новопетровському укріпленню Зигмунтовські вважають його Плюшкіним, а він *“не знайшов за потрібне розчаровувати їх своєю вбогістю і розстався з ними, як справжній багач”.* Але й це не все. За тонким спостереженням Ю. Я. Барабаша, подружжя Зигмунтовських, яких Шевченко називає іменами з грецької міфології Телемоном (Філемоном) і Бавкідою, кореспондується з гоголівськими Товстогубами з “Старосвітських поміщиків”. Або 1 листопада 1857 р. Шевченко з іронією зафіксував: *“Випив з хорошими людьми чарку горілки, залишився обідати з хорошими людьми, і з хорошими людьми за обідом мало не нализався, як Селифан”.*

Характерно, що, вперше згадавши у Щоденнику російського письменника-сатирика М. Є. Салтикова-Щедріна, Тарас Григорович одразу пов’язав його творчість із Гоголем: *“Якою радістю зраділа би благородна душа твоя, побачивши навколо себе таких геніальних учнів своїх”.* Йшлося про цикл оповідань “Губернські нариси”, що друкувалися в часописі “Русский вестник” у 1856–1857 рр. за підписом “Н. Щедрін”, але Шевченко знав прізвище автора:

“Які хороші “Губернські нариси”, в тому числі й “Мавра Кузьмівна”[5] Салтикова... Я благоговію перед Салтиковим”.

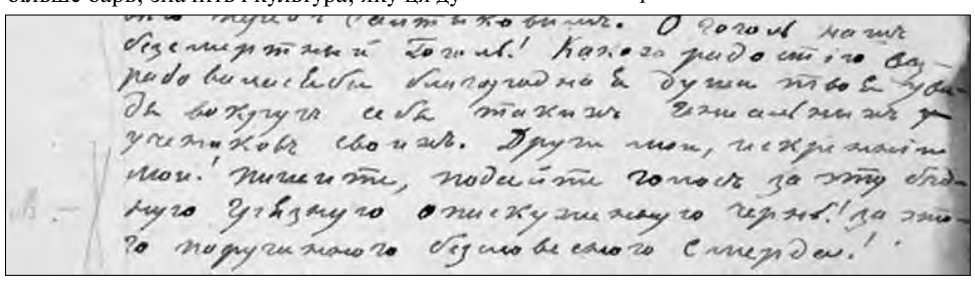

Т. Шевченко. Запис у Щоденнику про М. Гоголя 5 вересня 1857 р.

У Щоденнику 2 лютого 1857 р. зафіксовано, що Шевченко передав “Губернські нариси” К. Б. Піуновій, а з листа до І. О. Ускова з Петербурга від 4 липня 1858 р. видно, що поет надіслав йому книгу (випущена в Москві 1857 р.): *“...Я посилаю вам “Губернські нариси”...”*

Безперечно, нариси М. Є. Салтикова-Щедріна вповні відповідали Шевченковим концептуальним уявленням про *“розумну, благородну, витончену і влучну сатиру”,* саме такі роздуми зустрічаємо в Щоденнику ще 26 червня 1857 р., коли поет із літераторів назвав лише О. М. Островського з комедією “Свої люди — поквитаємось” та М. В. Гоголя з “Ревізором”.

Того дня — 5 вересня 1857 р. — Шевченко закінчив запис у Щоденнику натхненно-пафосним закликом:

“Други мої, щирі мої! Пишіть, подайте голос за цю бідну, грязну, опаскуджену чернь! За цього зганьбленого безсловесного смерда!”

Востаннє Шевченко згадує Гоголя в Щоденнику 12 січня 1858 р., занотувавши в Нижньому Новгороді, що відвіз К. Б. Піуновій його та О. С. Пушкіна твори. Але, за словами Ю. Я. Барабаша, “й потім, після повернення Шевченка до столиці, гоголівський повів подеколи віддалено дається взнаки, передовсім в окремих деталях петербурзького топосу, клімату, імперської атмосфери: “І ожеледь, і мряка, / І сніг, і холод, і Нева... (“О люди! люди небораки!”, “осквернені палати” (“Якось-то йдучи уночі”)...” Та заглянемо й у “Щоденник”: *“Сніг, сльота, мерзота...”* (12 квітня 1858 р.); *“...Пошлявшись по набережній Неви, повернулися додому”* (1 травня 1858 р.); *“Плаче, бідний, не про те, що зі служби вигнали, а про те, що Станіслава не дали. Бідний, нещасний чоловік!* (8 квітня 1858 р.).

У згаданому листі Шевченка до В. М. Рєпніної вражають поетові слова про Миколу Гоголя, які маємо пам’ятати: *“Перед Гоголем должно благоговеть как перед человеком, одаренным самым глубоким умом и самою нежною любовью к людям!.. Наш Гоголь — истинный ведатель сердца человеческого!* (Між іншим, у Гоголя є вислів — “ведатель человека”. — В. М.) *Самый мудрый философ! и самый возвышенный поэт должен благоговеть перед ним как перед человеколюбцем! Я никогда не перестану жалеть, что мне не удалося познакомиться лично с Гоголем. Личное знакомство с подобным человеком неоцененно...”*

Ми гостро відчуваємо, що їхня незустріч уже стала вічністю, а Шевченкові слова звучать, як на похороні його великого земляка...

Першого травня 1854 р. Шевченко попросив О. М. Бодянського в листі: *“...Піди в Симонов монастир і за мене помолися Богу на могилі Гоголя за його праведную душу”.* Насправді Микола Васильович був похований у Даниловому монастирі, що на правому березі Москви-ріки. А Симонов чоловічий монастир — у південно-східній частині міста на лівому березі ріки. Шевченко помилявся щодо монастиря, але це набуло для мене містичного змісту, коли у записній книжці М. В. Гоголя за 1841–1845 рр. зустрів помітку: “Симонов монастырь”. В іншій записній книжці Микола Васильович перераховував деякі монастирі й церкви саме “по дороге к Симоновскому”. Ніби Шевченко відчував, що Симонов монастир М. В. Гоголю не чужий...

І Гоголь, і Шевченко померли на чужині, проте Тарас Григорович заповів поховати себе *“на Вкраїні милій”.* Обох було перепоховано, але прах Шевченка перевезли 1861 р. в Україну, а М. В. Гоголя у 1931 р. — з Данилового монастиря на Новодівоче кладовище. В кількох книгах, які побачили світ у Москві українською мовою на початку цього століття, писав: “Могила Гоголя увінчується офіційним бюстом від неіснуючого нині Радянського уряду на відміну від хреста, який стояв над прахом письменника в Даниловому монастирі. Хочеться вірити, що цю прикрість колись буде виправлено. Бо ж саме хрест стояв над прахом письменника, коли Шевченко просив із заслання Бодянського помолитися Богу “на могилі Гоголя за його праведную душу”[6].

Слава Богу, до 200-річчя з дня народ-

ження на могилі письменника було-таки поставлено хрест і відтворено первісний надгробок із “голгофою”. Втім, щоб там не говорили, М. В. Гоголь лежить у нерідній землі, може тому з його прахом трапилося стільки негараздів, а навколо нього досі точаться дискусії. Втім, якщо прислухатися до мудрого Кобзаря, то він у кількох словах залишив нам у своєму Щоденнику 5 вересня 1857 р. історичну оцінку М. В. Гоголя й істинну належність його: *“О Гоголь, наш безсмертний Гоголь!”* У цьому присвійному займеннику — *наш* — уособлено генетичну й фактичну належність Гоголевої душі (саме вона — безсмертна!) його Батьківщині — Україні, а Гоголевої творчості — українській, російській і світовій літературі.

Тарас Шевченко: “Подарував мені фотографічні портрети апостола Олександра Івановича Герцена”

Знаходячись у Нижньому Новгороді, Шевченко занотовує в Щоденнику 11 жовтня 1857 р.:

“Попрацювавши, пішов я обідати до М. К. Якобі. Замість десерту він угостив мене брошурою Іскандера лондонського другого видання “Хрещена власність”. Сердечне, задушевне людське слово! Хай осінить тебе світло істини і сила істинного Бога, апостоле наш, наш одинокий вигнанець!”.

Перше видання брошури О. І. Герцена (Іскандера) “Крещенная собственность” вийшло в Лондоні 1853 р., видання друге, про яке пише Шевченко, — 1857 р. Показово, що вже восени того року твір було доставлено в Нижній Новгород нелегальними каналами. Твір О. І. Герцена за антикріпосницьким спрямуванням був суголосним Шевченковим настроям. Скажімо, О. І. Герцен писав: “Пока помещик не уморил с голоду или не убил физически своего крепостного человека, он прав перед законом и ограничен только одним топором мужика. Им, вероятно, и разрубится запутанный узел помещичьей власти”[7].

Тут не можна не згадати Шевченкову поезію “Я не нездужаю нівроку...”, написану через рік і два місяці в Петербурзі, в ній образ сокири, як особливо ґрунтовно показав ще Є. П. Кирилюк, явно перегукується з герценівським:

Добра не жди,
Не жди сподіваної волі —
Вона заснула: цар Микола
Її приспав. А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру,
Та й заходиться вже будить.

І. М. Дзюба з гіркотою пише про те, що нині біль Шевченкового серця за страждених і безправних не дуже сприймається. “Тож чуємо запізнілі докори йому за революційні мотиви, за його заклик “обух сталить”, “вигострить сокиру”. Дехто на виправдання йому повторює — від супротивного — стереотип радянського літературознавства, зводячи справу до впливу Чернишевського (тепер уже клятого), його знаменитого: “К топору зовите Русь!” Звичайно, гасло Чернишевського знайшло великий резонанс в антикріпосницьких і антимонархічних колах суспільства. Але це було лише афористичне вираження ідеї селянської революції, якою вже пахло в повітрі. А селянин, на відміну від офіцерів-декабристів (і тим більше влади), мав лише цю зброю: сокиру (та ще косу й вила, незмінні вила!) — тому про сокиру (“топор”) говорив не сам лише Чернишевський...

Треба мати на увазі, що в поезії (та й у публіцистиці) “сокира” (“топор”), звичайно ж, не була інвентарним означенням, як у цьому випадку: це була метафора соціального вибуху, революційної дії... Особливо це очевидно у Шевченка: у нього йдеться про боротьбу за волю в широкому значенні слова”[8].

Цікаві роздуми зустрічаємо у Є. К. Нахліка, який зазначає, що, на відміну від російських революціонерів-демократів, “для Шевченка рівно важливою була і соціальна, і національна революція” та нагадує, що образ сокири спостерігається і в О. С. Пушкіна, А.-Б. Міцкевича... Ця складна тема знайшла висвітлення у працях Ю. Я. Барабаша, Ю. О. Івакіна, Л. І. Плюща, В. Л. Смілянської, Ю. В. Шевельова, Ю. С. Шереха та ін.

Автор статті про О. І. Герцена в Шевченківській енциклопедії” (т. 2) Н. Чорна доречно привертає увагу до того, що “ремінісценції герценівських ідей і характеристик, зокрема мотиви, пов’язані з декабристами та їхнім катом, “фельдфебелем-царем”, відлунюють у кількох творах Шевченка, написаних після заслання, передусім у поемі “Неофіти”, в якій є прямі алюзії і на долю декабристів, і на Миколу І (образ Нерона)”.

У цьому контексті вельми цікавим є Шевченків запис у Щоденнику 3 листопада 1857 р. після відвідання в Нижньому Новгороді судновласника і підприємця, англійця за походженням О. О. Гранта:

“У нього ж, у Гранда, вперше побачив я “Полярну зірку” Іскандера за 1856 рік, другий том. Обгортка, тобто портрети перших наших апостолів-мучеників, мене так тяжко, сумно вразили, що я до сих пір ще не можу відійти від цього похмурого враження”.

Ішлося про літературно-політичний альманах, який видавали в 1855–1869 рр. у Лондоні та Женеві О. І. Герцен і М. П. Огарьов. Названий на честь літературного альманаху “Полярна зірка”, що видавали в Петербурзі декабристи К. Ф. Рилєєв і О. О. Бестужев у 1823–1825 рр. Призначався для таємного поширення в Росії.

Шевченко зазначає, що побачив альманах *“у перший раз”*, але царя Миколу І він затаврував *“Тормозом”* із посиланням на О. І. Герцена, вже 2 вересня 1857 р. А ця герценівська характеристика з’явилася вперше якраз у “Полярній зірці на 1856 рік”. Увагу Шевченка привернула літографована обкладинка альманаху, на якій були зображені в медальйоні барельєфні портрети п’яти страчених декабристів: П. І. Пестеля, К. Ф. Рилєєва, М. П. Бестужева-Рюміна, С. І. Муравйова-Апостола, П. Г. Каховського.

На думку поета, добре було б вибити медаль у пам’ять цієї мерзенної страти. З одного боку — *“портрети цих великомучеників з написом: “Перші російські благовістителі свободи”*. З іншого боку — портрет Миколи І з написом: *“Не перший російський коронований кат”*. Отже, гранично чітко висловлена Шевченкова позиція щодо страчених декабристів і царя. Своє ставлення до декабристів, яких було заслано в Сибір, Шевченко виявив у Щоденнику наступного дня, зазначивши, що кожний поніс *“свій хрест у пустинну Сибір в ім’я людської свободи...”*

А 6 листопада Тарас Григорович згадував історію *“так зворушливо розказану Герценом у своїх спогадах про Івашева”*. Йшлося про декабриста В. П. Івашова, засланого в Сибір, який одружився з гувернанткою-француженкою К. Ледантю (Ле Дантю), котра поїхала за нареченим і розділила з ним усі випробування. Цікавинка в тому, що О. І. Герцен писав про це в “Минулому і думах”, уривок із яких (ч. 1, гл. 3) був опублікований в “Полярній зірці на 1856 рік”. Отже Шевченко цікавився й такими сюжетами Герценових творів.

Особливі Шевченкові приязнь і повага до О. І. Герцена виявилися в епізоді, зафіксованому поетом у Нижньому Новгороді 10 грудня 1857 р. Ішлося про те, що В. Г. Варенцов привіз із Москви для М. К. Якобі портрет *“нашого вигнанця, апостола Іскандера”*[9]: *“Портрет повинен бути похожий, тому що не похожий на малюнки такого роду. Та якби й не похожий, то я все-таки скопіюю для імені цієї святої людини”*.

І Шевченко справді зробив овальну копію портрета, що зайняв половину сторінки Щоденника, підписавши його: *“Искендер”*[10]. А вже в наступній згадці 15 березня 1858 р. Шевченко називав Іскандера повністю, занотувавши, що син М. С. Щепкіна, Петро Михайлович, подарував йому два фотографічні портрети *“апостола Олександра Івановича Герцена”*.

Нагадаю, що 6 лютого 1858 р. у Нижньому Новгороді Шевченко познайомився з герценівським “Колоколом”, який видавали О. І. Герцен і М. П. Огарьов у 1857–1865 рр. у Лондоні: *“Я вперше сьогодні побачив газету і з благоговінням поцілував”*. У тому році О. І. Герцен, в черговий раз назвавши Миколу І “страшним тормозом”, порівнював його з іудейським царем Саулом, а через два роки Шевченко написав поему “Саул”, в якій у цьому образі затаврував монархію в світовому масштабі: *“Горе! Горе! / Дрібніють люде на землі, / Ростуть і висяться царі!”*

Не забудемо й про те, що 22 березня 1858 р. Шевченко мимохідь записав у Щоденнику, як *“не вдався”* його намір *“приготуватися”* до великодньої служби в Кремлі, туди він відправився лише *“прочитавши статтю в 3 № “Полярної зірки” про записки Дашкової...”* Йшлося про К. Р. Дашкову (1744–1810) — княгиню, учасницю державного перевороту 1762 р., внаслідок якого на царський престол прийшла Катерина II, першого президента Російської академії наук. “Записки” К. Р. Дашкової були опубліковані англійською мовою 1840 р. Тарас Григорович не згадав автора публікації, втім, немає жодного сумніву, що він взявся за велику, майже 70-сторінкову статтю, лише завдяки авторству О. І. Герцена. Це знову-таки мовчазний духовний уклін йому.

А словесне вираження Шевченкової глибокої пошани ми вже читали й чули: *“апостол”, “свята людина”, “наш вигнанець, апостол Іскандер”, “апостол наш, наш одинокий вигнанець!”*

Свого часу С. О. Єфремов, коментуючи Шевченків Щоденник, пояснив, чим О. І. Герцен приваблював поета: “Надзвичайно сильної діяльної вдачі людина, великого розуму й освіти, незрівняної діялектики й остроти слова — Герцен був справді першорядним публіцистом, до того ж саме таким, якого вимагали тодішні часи. Миколаєвська реакція знайшла у йому такого потужного і невблаганного ворога, якого досі не мала: бичем глуму й обурення завдавав їй Герцен таких ударів, шрами од яких не загоювались ніколи. Його влучні, злі характеристики як самого державного “Тормоза”... так і його прибічників навіки лишаться неперейденими зразками політично-памфлетної літератури”[11].

Т. Шевченко. О. Герцен. Рисунок у Щоденнику. 10 грудня 1857 р.

Втім, сьогодні декому не подобається, що Шевченко називав О. І. Герцена “нашим”, як і, скажімо, М. Ю. Лермонтова, з чого висновується, що наприкінці заслання Тарас Григорович почував себе не лише українцем, українським патріотом, а й “загальноросійським громадянином”. А мені згадалося, як у поезії “Мені здається, я не знаю...” (1850), дякуючи М. М. Лазаревському за те, що надіслав на заслання твори російського поета, *“великомученика святого”* М. Ю. Лермонтова, Шевченко писав:

...Перед Богом
Багато, брате, заробив!
Ти переслав мені в неволю
Поета нашого... На волю
Мені ти двері одчинив!

Виходить, що вже тоді Шевченко “провинився” перед сучасними критиками, ніби він будь-коли мав можливість відчувати себе виключно українським громадянином. Поет жив у реальній імперії, а не у пишномовних і науковоподібних словесних конструкціях. І жив так, як і нам заповів: *“А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово”*. А в Щоденнику 29 липня 1857 р. захоплено писав про земляка з Київщини А. Обеременка, наче й про себе: *“Він остався вірним з усякого погляду своїй прекрасній національності”*[12]. Тож аби лише було бажання дізнатися, ким насправді почував себе Шевченко наприкінці заслання... Що ж до тих, яких Шевченко називав *“нашими”* у російській культурі, то хай читач йому довіряє.

Звісно, кожну точку зору, висловлену щодо Шевченка сучасними дослідниками, необхідно знати й враховувати, проте, на мій погляд, нікому й нині не варто Кобзаря наставляти, напучувати. Самим би навчитися, нарешті, по-справжньому вчитися у Тараса Григоровича... Нагадаю, як П. О. Куліш нарікав, що Шевченко “радився з чужими, гордував словами щирими моїми”. Погордував би поет і нинішніми “навчителями”, незрівнянними з великим Пантелеймоном Кулішем.

Стосовно нібито надмірного поетового захоплення О. І. Герценом, мудрий І. М. Дзюба спокійно й об’єктивно зафіксував: “Не можна сказати, що тільки Шевченко тяжів до революційно-демократичного кола, там теж шукали в ньому спільника і союзника... Відбувається і заочне знайомство Шевченка й Герцена[13]: в “Колоколе” з великою симпатією згадують про українського поета, а він через співробітника “Современника” М. Макарова, який їхав за кордон, передає Герценові свого “Кобзаря” з “благоговейным поклоном”.

Насамкінець зауважу, що на засланні Шевченко, звісно, не мав можливості системно знайомитися з працями О. І. Герцена, втім, його ремінісценції з прочитаного й оцінки конкретних текстів створюють картину саме системного бачення поетом постаті письменника, філософа та громадсько-політичного діяча.

---

[1] Ще радянські дослідники звернули уваги на спорідненість Шевченкових повістей із Гоголевою прозою й на те, що в них “іноді можна впіймати гоголівські інтонації”. Л. М. Новиченко наголошував: “Це проза, в якій можна вбачати, з одного боку, наслідування традицій передгоголівської російської повісті 20–30-х років, а з другого — вже відчутний вплив Гоголя...” (Новиченко Л. Тарас Шевченко — поет, борець, людина. — К.: Дніпро, 1982. — С. 120).

[2] “Библиотека для чтения”, — щомісячний літературний і громадсько-політичний журнал, який виходив у Петербурзі 1834–1865 рр. Одне з перших масових видань у Росії. Шевченко читав його на засланні, про що є запис у Щоденнику 1 липня 1857 р.: *“У минулому році отримувалась тут комендантом “Бібліотека для читання”*.

[3] “Мертві душі” М. В. Гоголя побачили світ у 1842 р., отже, Тарас Григорович познайомився з твором невдовзі після публікації. Нагадаю також, що у 1842 р. Шевченко перший серед художників проілюстрував Гоголеву повість “Тарас Бульба”, створивши малюнок “Зустріч Тараса Бульби із синами”. Його глибоке занурення в творчість письменника переконливо засвідчує вірш “Гоголю” (1844).

[4] Ішлося про зображення сіл у “Мертвих душах” М. В. Гоголя: “У подошвы этого возвышения, и частию по самому скату, темнели вдоль и поперек серенькие бревенчатые избы нигде между ними растущего деревца или какой-нибудь зелени; везде глядело только одно бревно”; “...бревно в избах было темно и старо; многие крыши сквозили, как решето; на иных оставался только конёк вверху да жерди по сторонам в виде ребер”.

[5] Нарис “Матінка Мавра Кузьмівна” з розповіддю про слідство у справі старовірів був надрукований у квітневому числі “Русского вестника” за 1857 р., тобто менше ніж на півроку до знайомства Шевченка з ним на пароплаві “Князь Пожарський” дорогою з Астрахані в Нижній Новгород.

[6] Мельниченко В. Тарас Шевченко: “Моє перебування в Москві”. — М.: ОЛМА Медіа Групп, 2007. — С. 251; Його ж. Шевченківська Москва. — М.: ОЛМА Медіа Групп, 2009. — С. 543 та ін.

[7] А Шевченків і Герценів друг М. С. Щепкін мав іншу думку. Побувавши в Лондоні у 1853 р. і зустрівшись з О. І. Герценом, він писав йому у вересні цього року: “Історію не посунеш, вона йде за своїми незнаними людині законами... Залиште світ рости за своїми природними законами і допомагайте росту розвитком у людині морального почуття, сійте думку, але не поливайте кров’ю”.

[8] Дзюба І. Тарас Шевченко // Історія української літератури. Т. 4. — К.: Наукова думка, 2014. — С. 649–651.

[9] Ішлося про портрет О. І. Герцена, скопійований з гравюри М. Леммеля, виданої в Лейпцигу 1854 р. і доданий до другого видання герценівських “Прерванных рассказов” (1857).

[10] До речі, в записі 10 грудня як і, скажімо, 3 листопада, Шевченко писав саме так, а в першій згадці про О. І. Герцена 2 вересня 1857 р. — “*Искандер*”. У нотатці від 16 жовтня 1857 р. — “*Эскендера*”. В публікації Щоденника всі написання уніфіковано.

[11] Повне зібрання творів Тараса Шевченка. Т. 4. Щоденні записки (Журнал). — К.: Державне видавництво України, 1927. — С. 526–527.

[12] Див. докладно: Мельниченко В. Тарас Шевченко: “Я завдячую моєму другу Андрію Обеременку” // Слово Просвіти, ч. 32, 8–14 серпня 2019 р.

[13] Життєві шляхи Шевченка й О. І. Герцена не перетнулися, проте їхня зустріч була цілком можливою в Москві у 1844 чи 1845 рр. Якби поет лишався тоді в місті довше, М. С. Щепкін урешті-решт привів би його до О. І. Герцена.

“Такі проєкти засвідчують модерність сучасної культури”.

Дмитро Дроздовський,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Таємниця Шопена: ініціація «музичного» тіла

10 вересня в Київській академічній майстерні театрального мистецтва “Сузір’я” відбулась прем’єра вистави “Таємниця Шопена” за повістю Еріка-Емманюеля Шмітта (піджанрове визначення — “музичне побачення”). Торік цей твір Шмітта було видано в українському перекладі Івана Рябчія, лауреата премій ім. Максима Рильського, Миколи Лукаша “Ars Translationis” від журналу “Всесвіт” та Програми “Сковорода” (видано книжку у “Видавництві Анетти Антоненко”). Режисер-постановник та сценограф вистави — народний артист України Олексій Кужельний, інсталяція — Оксани Чепелик, лялькар — Ігор Федірко

“Таємниця Шопена” — інтелектуальна вистава, в якій ідеться про мистецтво музики, про розкриття секретів творення звуків, що мають понадчасовий потенціал. Геній Шопена неможливо вербалізувати, пояснити за допомогою логіки й слів. Але, як переконує Шмітт, таємниця Шопена передбачає занурення в таїну музики, занурення в те, що за межами “віртуозності”, але що на глибинному рівні й розкриває поняття “мистецтво”.

Так і у виставі: у ній представлено містично-ірраціональну концепцію музики. Відчутна східна природа такого явища: під час вистави пригадував традиції гісихазму (філософії й мистецтва “мовчання”), буддизму тощо. Молодий Ерік (Олександр Бондар) прагне відкрити для себе “таємницю Шопена”, а для цього проходить ініціацію. Пізнання музики — означає наближення до себе, пізнання себе в усіх виявах (звідси природність мотиву еротичного апофеозу, екстатичного переживання після моменту любощів; любощі — це можливість розкрити потенцію тіла, зробити його м’яким і пластичним, ніжним і податливим для геніальних звуків). Мадам Пилінська (Народна артистка України Лариса Кадирова) здійснює ініціацію юного музиканта, який через гру на піаніно наближається до усвідомлення мистецтва мовчання, до перетворення власного тіла на інструмент, який єднається під час гри в екстатичному переживанні з самим піаніно, себто — з музичним генієм Шопена. У виставі представлено романтичний погляд на мистецтво музики, на композитора, який здатний поринати за межі фізичної дійсності. Грати Шопена — це не відтворювати ноти, а наближатися до музичного космосу й єднатися з безоднею, яка “промовляє мовчанням”. Можливо, у космосі також є своя музика й своя тиша, яка є лише іншим обличчям *музики сфер*.

У виставі глядач відчує іронію, гумор, дотепи, але загалом постановкою Шмітта в театрі “Сузір’я” представлено традицію інтелектуальних спектаклів. Л. Кадирова блискуче вдягнула на себе амплуа літньої знавчині музики, вимогливої й геніальної викладачки, яка допомагає юнакові зрозуміти не ноти, не опанувати нотну грамотність, а вслухатися в музику, себто в тишу, себто в космос, себто в себе. Краса поруч — потрібно побачити її й налаштувати своє тіло на сприйняття й відтворення прекрасного. Лише тоді можна досягнути *піднесеного* (за Кантом).

Розповіді мадам Пилінської про Баха, Ліста, Шопена, зрештою, про музичний моно- та політеїзм заворожують. Це блискуче розуміння музики як праматерії світу відповідно до античних уявлень, коли філософи трактували музику через математичну гармонію числових співвідношень. Проте мадам Пилінська прагне, щоб Ерік зрозумів, що музика — не алгебра; це, знову ж таки, відповідно до східного світовідчуття, твій голос, який ти маєш навчитися вибудувати. А звідси і всі ті вправи, коли потрібно зірвати квітку так, щоб із неї не впала роса, почути тишу й відчувати, як хитаються старі й молоді дерева в парку. Вистава сповнена гуманізму, і цей аспект, який є визначальним у плані художньої виразності, блискуче вдалося втілити Олексієві Кужельному. Окрему увагу варто звернути на сценографію вистави, яка вражає своєю продуманістю й інтелектуальною вишуканістю.

Кожний аксесуар (від тростки-трансформера до специфічних аудіо- та відеоефектів) працюють на мотив ініціації. І у фіналі ініціація відбувається: образ Шопена з’являється на спині молодого музиканта, що символізує екстатичне злиття сучасності з вічністю, нинішнього з понадчасовим. Шопена вдалося воскресити-сприйняти-усвідомити-відчути, себто музикантові таки вдалося відкрити в собі ті досі не знані виміри, з яких народжується музика. Не ноти, а звуки.

Музика.

У виставі чимало відеоефектів, часом не без іронії, коли Бах дивиться на глядачів і підморгує з екрану, проектованого на праву частину стіни.

Найважливіше в цій постановці те, що історія, яку розповідає Шмітт, — про людину. І в цьому її найбільший естетичний та інтелектуальний потенціал. У сучасному мистецтві не так багато творів, у яких письменники не бояться осмислювати найважливіше. Багато сьогодні в мистецтві політики, навіть пропаганди, багато легко пізнаваних брендів і знаків, але мало репрезентацій самої людини як безодні, як безкінечного виміру, у прихованих шпаринах якого сховано *інші* життя. Так і Ерік: він видобуває з себе Шопена. Герой вистави відмовляється від *раціо* й перетворює своє тіло на інтуїтивний, ірраціональний ретранслятор пам’яті, голос музичного космосу, до якого долучився Шопен. Він був не віртуозом, який, зауважує мадам Пилінська, бачить себе в мистецтві, а митцем. Але для цього потрібно переродитися, здійснити ініціацію й розкрити власне тіло світові музики.

Вистава, безперечно, — подія нового театрального сезону в Києві. 10 вересня відбулася прем’єра: символічна й знакова.

10 вересня народилась виконавиця головної ролі — Лариса Кадирова, лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка. Свій день народження акторка зустріла на сцені, даруючи глядачам любов і спонукаючи до постановки в собі екзистенційно важливих питань, від пошуку відповіді на які й стаєш людиною.

Вистава “Таємниця Шопена” стала частиною креативного простору, який вдалося створити від перекладу, видання книжки — й до втілення тексту на сцені у виконанні блискучих акторів і режисера. Такі проєкти засвідчують модерність сучасної культури, її готовність до викликів, можливість створення в українському культурному просторі “комплексних” креативних майданчиків, які сукупно й забезпечують інтелектуальну та мистецьку виразність цього простору.

Лауреати III Всеукраїнського літературного конкурсу малої прози імені Івана Чендея

11 вересня в Ужгороді, під час “Чендей фесту 2020”, нагородили лауреатів III Всеукраїнського літературного конкурсу малої прози імені майстра новели, автора сценарію до фільму “Тіні забутих предків” Івана Чендея.

У номінації **“Мала проза”** перемогу здобули:

1 премія — **Ольга Деркачова** (Івано-Франківськ) за оповідання “Вода”.

2 премія — **Олена Миклащук** (Хмельницький) за оповідання “Чорний ангел”, **Віктор Полянецький** (Кропивницький) за оповідання “Над кручею”.

3 премія — **Андрій Кириченко** (Біла церква) за оповідання “Подруга”, **Тетяна П’янкова** (Івано-Франківськ) за оповідання “Пташечка”, **Вероніка Калитяк** (Івано-Франківськ) за оповідання “Гарячий віск”.

У номінації **“Чендеєзнавство”** (вивчення життя і творчості Івана Чендея) лауреатами стали:

1 місце — **Роксолана Жаркова** (Львів) за науково-публіцистичний аналіз “Чи-(я) — Музика?”

2 місце — **Антоніна Царук** (Кропивницький) за нарис “Осердя художнього світу Івана Чендея”.

3 місце — **Ольга Брюховецька** (Київ) за нарис “Леді зникає: травматична пам’ять колективу у фільмі “Тіні забутих предків”, **Наталія Мрака** (Львів) за нарис “Психопоетика Івана Чендея”.

Особливі відзнаки журі конкурсу також отримали: “Кращий твір юного автора” — Аліна Шевченко за оповідання “Подорож до центру Землі”, “Блискуче висвітлення гострої соціальної тематики” — Сергій Добош (Київ, Ужгород) за оповідання “Підвал”, “Блискуче висвітлення гострої соціальної тематики” — Денис Донець (Одеса) за оповідання “Конвеєр”, “Віртуозне володіння словом та художніми засобами” — Володимир Святненко (Київ) за оповідання “Вигнанець”.

Загалом цьогоріч на поштову скриньку надійшло понад 190 текстів з різних куточків України та з-за кордону.

До складу журі конкурсу увійшли: доктор філологічних наук, чендеєзнавець Сидір Кіраль, професор Київського університету ім. Б. Грінченка Микола Васьків, донька Івана Чендея, вчителька української мови та літератури Марія Чендей-Трещак, письменники Павло Вольвач, Олександр Гаврош, Сергій Федака, журналістка та аналітикиня Галина Плачинда.

Проєкт “Чендей Фест 2020” реалізується в межах партнерської програми “Культура.Туризм. Регіони” Українського культурного фонду, Програми USAID “Конкурентоспроможна економіка України” (КЕУ) та Офісу розвитку малого та середнього підприємництва (SME.DO) при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

За підтримки Управління у справах культури, молоді та спорту Ужгородської міської ради та БО “Міжнародний благодійний фонд імені Івана Чендея”.

Літературна премія в галузі критики ім. О. І. Білецького

Літературна премія в галузі критики ім. О. І. Білецького (заснована 1972 року, носить ім’я О. Білецького з 1986 р.) є премією Спілки письменників України та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України і покликана сприяти розвитку української літературної критики, посиленню її активності в дослідженні й висвітленні сучасного літературного процесу, його тенденцій, явищ і постатей. Премія присуджується щорічно за кращі праці різних жанрів у галузі літературної критики, виключаючи збірки статей і монографії.

Пропозиції щодо присудження літературно-критичної премії вносять редакції (редколегії) літературних, літературознавчих газет і журналів, інтернет-видань та культурологічних і громадсько-політичних часописів і тижневиків, які мають постійні розділи або рубрики літературної критики. Згідно нового пункту статуту віднині члени журі (а всі вони лауреати Премії імені О. І. Білецького) можуть самі подавати кандидатури на премію.

Редакції (редколегії) відбирають кандидатури номінантів на основі річного (від 1 жовтня попереднього року до 1 жовтня поточного року) доробку свого видання і подають клопотання до 15 жовтня поточного року (разом із короткою довідкою-характеристикою критика та його доробку, зокрема за останній рік).

Журі премії (голова журі — академік НАН України М. Г. Жулинський) обговорює подані кандидатури і таємним голосуванням обирає переможця.

За новим рішенням журі в Статут введено положення про прийом на розгляд книжок, есеїв і статей. Так, у 2018 році лауреатом став Іван Прокоф’єв за цикл статей і рецензій, а у 2019 — Фелікс Штейнбук за книжку “Інкубація “Яєць динозавра” — збірка есеїв про Олеся Ульяненка.

Особі, якій присуджується Премія, вручається диплом та грошова винагорода. Вручення Премії відбувається (1 листопада — день народження О. Білецького) в перші дні листопада почергово в Національній спілці письменників України та Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ в присутності літературознавців, письменників, представників ЗМІ.

Переможець виголошує коротку доповідь з актуального, на його погляд, питання сучасного літературного процесу.

До складу журі літературно-критичної премії в кількості 9 чоловік входять лише критики й літературознавці, відзначені премією ім.О.І.Білецького. Положення про літературну премію ім. О. І. Білецького, ухвали журі Премії затверджують Президія НСПУ та Вчена рада Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ.

Адреса для подань: Шпиталь Анатолій Григорович, секретар журі Премії ім. О. І. Білецького, Інститут літератури імені Т. Шевченка НАН України, вул. Грушевського, 4, м.Київ, 01001.

Квіт «Червоної рути»

Ігор БЕРЕСТЮК

День 13 вересня 1970 року, поза всяким сумнівом, став етапним в історії вітчизняної естрадної музики. Того дня не лише на всю Україну, а й на всю тодішню радянську імперію вперше пролунала пісня, якій судилося стати, власне, народною, на багато літ переживши її автора, подолати й кордони, й рогатини заборон та перестрахувальницького “непущательства”. Популярність цього твору є в прямому розумінні слова світовою, і навіть іноземні виконавці, не володіючи українською, включають пісню до свого репертуару лише мовою оригіналу, а не в перекладах (хоч особисто мені відомий тільки польський переклад Януша Лясковського, автора славнозвісних “Кольорових ярмарків”).

Як читач, мабуть, здогадався, йдеться про “Червону руту” Володимира Івасюка. Пригадую, як ми, тодішні п’ятикласники, переписували один в одного текст пісні й частенько співали її на дозвіллі (попри явно “непіонерську” тематику). Та й не минало напевно ні дня, щоб у концертах на замовлення не звучала “Червона рута”. Зазвичай її виконували тодішні солісти буковинського ВІА “Смерічка” Василь Зінкевич, Назарій Яремчук та Марія Ісак або ж сам Володимир Івасюк у дуеті з Лялею Кузнецовою. Невдовзі пісню підхопили Костянтин Огнєвий, Олег Ухнальов, ансамблі “Корабели”, “Пурпурові вітрила”, “Самоцветы” (до речі, в цьому гурті “Руту” виконував відомий згодом композитор-пісняр В’ячеслав Добринін). Твір швидко став відомим і за межами СРСР — його почали включати до репертуару співаки й ансамблі з Польщі (зокрема “Но то цо”, “Скальдове”, “Трубадури”), Куби (Нерейда Наранхо), тодішньої Чехословаччини, Японії тощо. З особливим пієтетом ставилися і ставляться до творчості Володимира Івасюка в середовищі української діаспори в США, Канаді, Австралії, інших країнах. А в Україні після успіху фільму-концерту Романа Олексіва “Червона рута” (1971) при Чернівецькій філармонії було створено однойменний гурт, керівником якого став інженер-оптик за освітою й музикант за покликанням Анатолій Євдокименко, а солісткою — майбутня народна артистка України, Молдови та СРСР Софія Ротару. Саме з її вуст “у світ широкий” пішла більшість Івасюкових пісень. Це стосується як підхоплених співачкою “Червоної рути” та “Водограю”, так і “Балади про дві скрипки” (сл. В. Марсюка), “Балади про мальви” (сл. Б. Гури), “Кленового вогню” (сл. М. Воньо та Ю. Рибчинського) і “У долі своя весна” (сл. Ю. Рибчинського), “Колиски вітру” та “Лиш раз цвіте любов” (сл. Б. Стельмаха), “Передвістя” і “Пісні про тебе” (сл. Р. Братуня). Упродовж тривалого часу популярною була й пісня Валерія Громцева “Жовтий лист”, до якої Володимир Івасюк написав оригінальний поетичний текст, де верліброво-речитативні куплети чергуються з римованим приспівом.

Шо ж до “Червоної рути”, то задум твору виник у автора — тоді ще студента Чернівецького медичного інституту, — наприкінці 1967 року. Читаючи книгу визначного українського фольклориста Володимира Гнатюка “Коломийки”, юнак натрапив на рядки, де йшлося про червону руту, і втратив спокій. Мандрував гірськими селами, шукав витоків цього образу, аж поки не записав у Розтоках старовинну легенду про чар-зілля, що, маючи зазвичай жовті суцвіття, раз на десять років у Купальську ніч зацвітає червоним цвітом. Якщо дівчина знайде таку квітку, їй усе життя щаститиме в коханні. Так народилася пісня (цікаво, що в одній із чернеток тексту йшлося про “черлену руту”), яка побила заледве не всі рекорди популярності. Пригадується російський кінофільм “Вороття немає”, де одна з героїнь (якщо мені не зраджує пам’ять, роль її виконувала Нонна Мордюкова) співає в момент найбільшого душевного хвилювання саме “Червону руту”, а в комедійному серіалі “Велика перерва” (чи “Велика переміна”, позаяк слово “перемена” там ужито двозначно) мелодію пісні наспівує Ролан Биков (щоправда, з іншим текстом, дотичним до змісту фільму).

Володимир Івасюк був митцем різнобічного обдарування — він і малював, і писав вірші, й навіть як композитор працював у різних жанрах: пісні, камерні твори, романси, музика до театральних вистав (наприклад, до спектаклю заньківчан за романом Олеся Гончара “Прапороносці”), але основною його стихією все-таки залишалась пісня. Коли слухаєш твори В. Івасюка, написані в цьому жанрі, завжди відчуваєш їхню щирість, відсутність надриву, перегравання почуттів, песимістичних настроїв. Навіть у піснях піснях реквіального звучання (таких, як наприклад, “Балада про мальви” на вірші Б. Гури) відчутна життєствердна нота — герої гинуть, але не вмирають у пам’яті людській:

Життя – як пісня,
що не віддзвенить,
Я в мальві знов для тебе буду
жить!

Ці слова можна адресувати й самому композитору, мученицька смерть якого й досі оповита таїною (точну дату вбивства встановити так і не вдалося: в енциклопедичних виданнях подано лише дату похорону — 22 травня 1979 року). В офіційну, “компартійну”, версію скону — “самогубство”, — навіть тоді майже ніхто не вірив....

А “Червона рута” звучить і далі — нині її співають молоді виконавці, таку назву має всеукраїнський пісенний фестиваль. Справжнє завжди лишається НЕТЛІННИМ...

Опера в умовах карантину

Національна опера України 18 вересня 2020 року відкриває 153-й театральний сезон! В основі – нові концертні програми і улюблені глядачами вистави камерного жанру.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото надано театром

Для шанувальників оперного мистецтва окрім Оперного Гала-концерту на честь відкриття 153-го театрального сезону (18 вересня) за участю провідних солістів театру очікує зустріч з неперевершеним тандемом Тараса Штонди та Валентина Дитюка в опері “Моцарт і Сальєрі” М. Римського-Корсакова (20 вересня) та примадонною оперної сцени Людмилою Монастирською з її сольною програмою (25 вересня).

Для поціновувачів балету створено не менш цікаву програму. Починається вона з Балетного Гала-концерту “De capo Ballet Gala” (19 вересня) та Гала-концерту “Con Amore Ballet Gala” (24 вересня) за участю провідних солістів балету. А 26 вересня в афіші одразу 2 одноактних балети: “Кармен-сюїта” (Кармен – Катерина Кухар, Хозе – Ярослав Ткачук, Ескамільо – Олександр Стоянов, Доля – Єлізавета Гогідзе, Цуніга – Віталій Нєтруненко та ін.) та “Шопеніана” (виконавці – Ян Ваня, Юлія Кулик, Ганна Муромцева, Ольга Голиця, Юлія Москаленко).

Зважаючи на існуючі обмеження, у період до 31 жовтня театр працюватиме для глядачів тричі на тиждень – у четвер, п’ятницю та суботу. Всі заходи відбуватимуться без антракту, з максимальною тривалістю до 80 хвилин. Розміщення глядачів у залі – відповідно до діючих карантинних вимог. Вистави попередніх місяців, що раніше були перенесені на вересень та жовтень, знову змінюють дати показів на листопад та грудень.

Карантинна реальність вносить суттєві корективи у діяльність закладів культури, тому дотримання глядачами маскового режиму та соціальної дистанції є обов’язковими. Також на вході до театру необхідно пройти температурний скринінг.

Кращі органісти України

Національний будинок органної та камерної музики України урочисто відкрив свій ювілейний 40-й концертний сезон.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

Під час концерту згадали видатного українського митця, засновника органної школи в Україні, заслуженого діяча мистецтв України, професора Арсенія Котляревського. Саме йому належала ідея створення в Києві Будинку органної та камерної музики. Він став засновником цього мистецького колективу.

Завдяки невтомній праці Арсенія Котляревського в Україні зростав інтерес до органного мистецтва. Як наслідок — органні зали згодом відкривали в багатьох містах країни. А п’ятдесят років тому професор Котляревський організував органну школу в Київській державний консерваторії (нині – Національна музична академія України ім. Петра Чайковського). Виховав у цьому колективі цілу плеяду талановитих митців, творчість яких нині відома далеко за межами України.

Отож, цього року відзначаємо ювілей української органної школи. Саме цій видатній події у мистецькому житті нашої держави присвятили концерт “Парад органістів”. Такий концерт традиційно щороку відкриває новий концертний сезон у Національному будинку органної та камерної музики України. Цього вечора до слухачів на сцену вийшов цвіт вітчизняного органного виконавства, найвідоміші українські органісти — учні та послідовники Арсенія Котляревського, які сьогодні продовжують справу свого незабутнього вчителя.

Відкрив вечір народний артист України Володимир Кошуба. В його виконанні вперше у цих стінах прозвучали чотири твори з циклу “Безтурботні години” Антоні Марторелля. Також відбулися прем’єрні виконання творів українських композиторів Сергія Каденка “Псевдокельтський танок” (виконавиця — заслужений діяч мистецтв України, професор Галина Булибенко) та Юрія Шевченка “Київська фантазія” на тему пісні Ігоря Шамо “Києве мій” (заслужена артистка України Ганна Бубнова). Шедеври світової музичної спадщини прозвучали у виконанні заслужених артистів України Тетяни Орлової, Ірини Харечко, Максима Сидоренка та Валерії Балаховської. А завершила подорож у чарівний світ органної музики своїм виступом народна артистка України Ірина Калиновська виконанням творів Йоганна Пахельбеля “Канон ре мажор” і Леона Бьольмана “Готична сюїта”.

Інтерв’ю з директором Національного будинку органної та камерної музики України Тетяною Стахурською читайте у наступних числах “СП”.

“Дзвони розгойдав, але не розбудив ні державну владу, ні заможних людей”.

Несвяткові настрої до ювілею

Народний художник України, лауреат Шевченківської премії Валерій Франчук 10 вересня відзначив свій ювілейний день народження.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Митець плідно працює в царинах живопису, графіки та скульптури. З 1983 року проводить активну виставкову діяльність на території України і за її межами.

Його творчий доробок складають понад 6000 творів живопису і більш як 1300 графічних листів. На рахунку художника 120 групових, всеукраїнських і міжнародних художніх виставок та 180 персональних виставок в Україні та за її межами. Твори зберігаються у вітчизняних музеях, громадських організаціях, культурних центрах України та інших країн.

Творчість Франчука викликає широкий резонанс в колах громадськості й культурної еліти. Написано понад 380 рецензій – публікацій в газетах і журналах України та світу, знято чимало документальних фільмів, записано багато радіоінтерв’ю, новинних інформаційних сюжетів, репортажів тощо.

Гідний наслідування громадянський і патріотичний вчинок Валерія Франчука – його рішення передати в дар державі (Національному музею Голодомору-геноциду) 75 творів з циклу “Розгойдані дзвони пам’яті”, над яким автор працює багато років. 33 твори з цього циклу вже подаровані і прийняті на зберігання у Національний музей історії України. А для Муніципальної мистецької галереї Деснянського району міста Києва Валерій Олександрович подарував 20 кращих своїх живописних творів. Аби долучатися до загальноукраїнського руху допомоги воїнам, які боронять незалежність на сході країни та хворим дітям, митець передав більше 30 творів живопису для 10-ти благодійних аукціонів.

Серед основних серій і циклів Валерія Франчука: “Молюсь за тебе, Україно” (історія козацької доби, Тарас Шевченко), “Розгойдані дзвони пам’яті” (світлій пам’яті жертв Голодомору), “Пізнання істини” (пошук відповідей на вічні питання людського життя), “Чорна-Биль” (світлій пам’яті жертв, ліквідаторів Чорнобильської катастрофи), “Осяна творцю світу” (враження від дива світу – української землі), “Плоди саду людського” (гармонійне поєднання душі людини, філософське осмислення життя, портрети), “Мир Вам!” (біблійні сюжети), “Джерела” (на сюжети українських народних пісень), “Тиша старого міста”, “Візе-Руни”; а також скульптурні серії “Вчора, сьогодні, завтра”, “Героям Небесної Сотні”, “Кобзар”, “Притча”, “Сварги трипільські”, “Силуети”, “Скіфи”.

– Дуже хотів зустрітися з шанувальниками моєї творчості, котрі йдуть зі мною багато років і в радості, і в складні часи, – зізнався Валерій Франчук. – Але не хочу збирати своїх друзів на вернісажі під час епідемії коронавірусу. Тому ювілейні виставки поки відкладаються.

Тримаю в руках два макети альбомів. Перший на 240 сторінок, це картини з циклу “Розгойдані дзвони пам’яті”, присвячені пам’яті мільйонів українців, вбитих Голодомором-Геноцидом 1932-1933 років (над цією темою працюю з 1989 року) і сигнальний примірник “Кобзаря” у творах В. Франчука на 228 сторінок.

Дзвони розгойдав, але не розбудив ні державну владу, ні заможних людей, щоб видати ці альбоми. Чим далі, все більше впевнююся, що немає достойників висоти і жертовності Ханенків, Терещенків, Симиренків та інших меценатів, які були сто і більше років тому. У теперішніх розкішних палацах здебільшого мешкають духовні злидні, яким Україна, її історія та сьогодення зовсім не цікаві. Щось не чути гучних меценатських проєктів на підтримку української культури та духовності. Та й держава не надто піклується вихованням і підтримкою патріотичного українського духу...

А що роблю я? Статків не маю. Продовжую дарувати свої твори. Всього за останні 30 років подарував більше 50 робіт. Цим і живу. Слава Богу і Україні!

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА — 2020

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі —77

на 1 місяць 19 грн 82 коп. на півроку 107 грн 32 коп.

на 3 місяці 56 грн 86 коп. на рік 209 грн 94 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор **Павло МОВЧАН**

Відповідальна за випуск **Любов ГОЛОТА**

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Микола ТИМОШИК, Георгій ФІЛІПЧУК, Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора з виробничих питань **Наталія СКРИННИК** 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар **Ірина ШЕВЧУК**

Відділ культури **Едуард ОВЧАРЕНКО** 279-39-55

Відділ коректури **Ольга ЖМУДОВСЬКА**

Комп’ютерна верстка **Ірина ШЕВЧУК, Володимир ЖИГУН**

Черговий редактор **Едуард ОВЧАРЕНКО**

Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: **вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001**

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м.Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**

4 820095 780016 20038